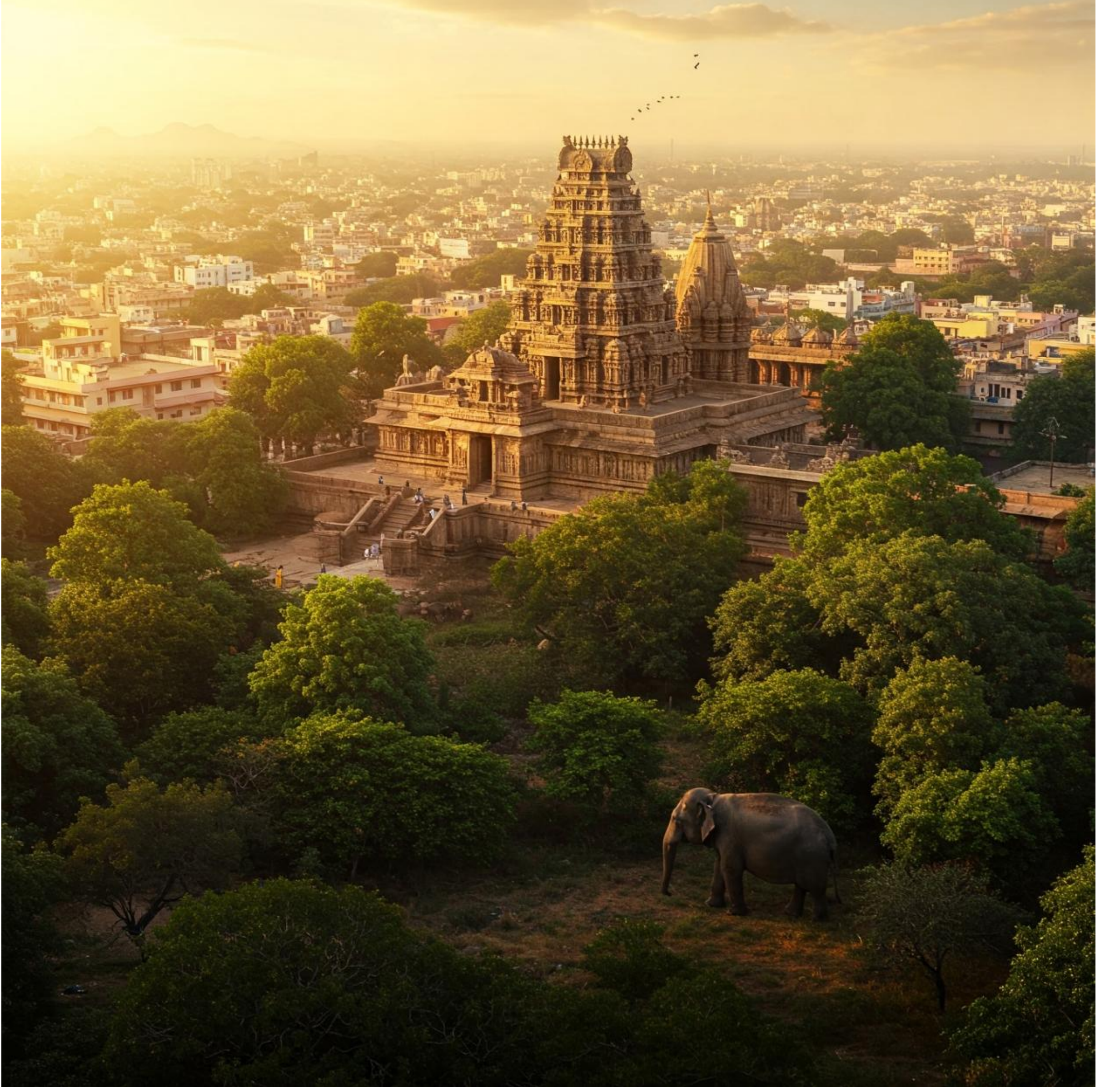
శ్రీ నీలకంఠదీక్షితుల శ్రీ శివలీలార్ణవము చతుర్థ సర్గ తాత్పర్య విశేషాలు - ఆచార్య తాడేపల్లి పతంజలి

నాల్గవ సర్గ దుర్వాసుడి శాపం నుండి ఐరావతం విముక్తి మరియు కులశేఖర పాండ్య రాజుచే మధుర పవిత్ర నగరం నిర్మాణం అనే రెండు మరియు మూడవ లీలలను వివరిస్తుంది. దుర్వాస ముని మహేశ్వరుని ప్రసాదమైన ఒక కమలాన్ని ఇంద్రుడు తన ఏనుగు ఐరావతంపై స్వారీ చేస్తున్నప్పుడు అతనికి ఇస్తాడు. ఇంద్రుడు దానిని యాదృచ్ఛికంగా ఏనుగు తలపై విసురుతాడు. ఏనుగు దానిని నేలపై విసిరి తన కాలుతో తొక్కుతుంది. ఆగ్రహించిన ముని పాండ్య రాజు మరియు దివ్య ఏనుగుచే అతని తల ముక్కలైపోతుందని (తమిళ సంస్కరణలో, పాండ్య రాజుచే అతని తల చితక్కొట్టబడుతుందని శాపం వర్ణించబడింది) మరియు ఆ దివ్య ఏనుగు ఒక సాధారణ అడవి ఏనుగుగా మారుతుందని శపిస్తాడు. ఇంద్రుడు మునిని క్షమించమని వేడుకుంటాడు, అప్పుడు ముని శాపాన్ని సవరిస్తూ ఇంద్రుడి కిరీటం ఆ విధిని ఎదుర్కొంటుందని మరియు ఏనుగు 100 సంవత్సరాల తరువాత కదంబవనంలో సుందరేశ్వరుడిని పూజించడం ద్వారా తన స్థితిని తిరిగి పొందుతుందని చెబుతాడు. దాని ప్రకారం, ఏనుగు భూమికి దిగి అనేక అడవులలో చాలా కాలం తిరిగిన తరువాత కదంబవనానికి చేరుకుని ప్రభువును పూజిస్తుంది మరియు తన దివ్య స్థితిని తిరిగి పొందుతుంది. (2)

ధనంజయ అనే ఒక వర్తకుడు కదంబవనం సమీపంలో నివసిస్తూ ఒకసారి పౌర్ణమి రాత్రి అనుకోకుండా ఇంద్రుడు మరియు ఇతర దేవతలు భూమికి దిగి సుందరనాథ లింగానికి అభిషేకం మరియు ఇతర ఆరాధనలు చేయడం చూస్తాడు. ఈ దృశ్యాన్ని చూసి ఆశ్చర్యపోయిన వర్తకుడు ఆ విషయాన్ని అప్పటి పాండ్య రాజ్య పాలకుడైన కులశేఖర రాజుకు తెలియజేస్తాడు. ఆ రాత్రి ప్రభువు కూడా రాజు కలలో కదంబవన ప్రాంతంలో ఒక దేవాలయ పట్టణాన్ని నిర్మించమని ఆజ్ఞాపిస్తాడు. తనను తాను చాలా అదృష్టవంతుడిగా భావించిన రాజు, దివ్య శిల్పి సహాయంతో ఒక కొత్త నగరాన్ని నిర్మిస్తాడు. నగర మధ్యలో ప్రభువు కోసం ఒక అందమైన ఆలయాన్ని కూడా నిర్మిస్తాడు. ఇంద్రుడు అమృతతుల్యమైన దివ్య జలంతో మూడు రోజుల పాటు పవిత్ర నగరంపై చల్లినందున, ఆ నగరం పేరు 'మధుర' అని ఒక దివ్య వాణి ప్రకటిస్తుంది. (3)

శ్లోకం 1:

నివృత్తే వాసవే తస్మిన్ నివృత్తం చాంతరే మనోః . ఇందాంచకార కోఽప్యన్యో వృందారకనికేతనే .. 1..

తాత్పర్యము:

ఆ ఇంద్రుడు పదవీ విరమణ చేసిన తరువాత, మనువు యొక్క అంతరము (పరిపాలనా కాలము) ముగిసిన తరువాత, వేరొక ఇంద్రుడు దేవతల నివాసమైన స్వర్గలోకమును పరిపాలించెను.

విశేషాలు:

- ఈ శ్లోకము కాలచక్రమును మరియు అధికార మార్పిడిని సూచిస్తుంది. హిందూ పురాణాల ప్రకారం, ఇంద్ర పదవి శాశ్వతమైనది కాదు, మనువుల యొక్క పరిపాలనా కాలము మారినప్పుడల్లా ఇంద్రుడు కూడా మారుతుంటాడు.
- "వృందారకనికేతన" అనగా దేవతల నివాసము, అనగా స్వర్గలోకము.

శ్లోకం 2:

అభ్రమాతంగమారుహ్య విభ్రమాదమరేశ్వరః . సంవృతః సకలైర్దేవైర్ని జగామ పురాద్ బహిః .. 2..

తాత్పర్యము:

ఆ దేవతల ప్రభువైన ఇంద్రుడు ఐరావతము అనే దివ్యమైన ఏనుగును ఎక్కి, తన యొక్క వైభవముతో, సమస్త దేవతలచే చుట్టబడి పట్టణము వెలుపలికి వెళ్లెను.

విశేషాలు:

- ఇక్కడ ఇంద్రుని యొక్క గొప్పతనము మరియు అధికారము వర్ణింపబడినది. అతడు దివ్యమైన వాహనమైన ఐరావతమును అధిరోహించి, దేవతలందరితో కలిసి ఊరేగింపుగా వెళ్ళుచున్నాడు.
- "విభ్రమాత్" అనగా వైభవముతో, తన యొక్క తేజస్సుతో.

శ్లోకం 3:

సర్వాసామపి సిద్ధీనాం దుర్వాసా నిధిరద్భుతః . సమగచ్ఛత తేనాభ్రే స హి గచ్ఛన్ యదృచ్ఛయా .. 3..

తాత్పర్యము:

అన్ని రకాల సిద్ధులకు అద్భుతమైన నిధి వంటి దుర్వాస మహర్షి, ఆకాశ మార్గమున తన ఇష్టానుసారముగా వెళ్ళుచుండగా, ఇంద్రుని ఎదురుగా వచ్చెను.

విశేషాలు:

- దుర్వాస ముని యొక్క గొప్పతనం ఇక్కడ చెప్పబడింది. అతడు అనేక సిద్ధులను పొందిన గొప్ప తపస్సంపన్నుడు.
- "యదృచ్ఛయా" అనగా తన యొక్క ఇష్టానుసారముగా, ఎటువంటి నియమ నిబంధనలు లేకుండా తిరుగువాడు.

శ్లోకం 4:

పరిపాలయితుం రౌద్రీం ప్రతిసర్గాధికారితాం . తస్య న జ్వలతి క్రోధో యస్యైకా జగదాహుతిః .. 4..

తాత్పర్యము:

ప్రళయ కాలమునందు సంహార కార్యమును నిర్వహించే అధికారము కలవాడు, కేవలం ఒక్క చూపుతో జగత్తును నాశనం చేయగల శక్తి కలవాడు అయినప్పటికీ, ఆ దుర్వాస మునికి చిన్న విషయానికే కోపము వచ్చును.

విశేషాలు:

- ఈ శ్లోకము దుర్వాస ముని యొక్క స్వభావమును వివరిస్తుంది. అతడు గొప్ప శక్తిమంతుడైనప్పటికీ, తొందరగా కోపానికి వస్తాడు.
- "రౌద్రీం ప్రతిసర్గాధికారితాం" అనగా ప్రళయకాలమున సంహార కార్యమును నిర్వహించే అధికారము.

శ్లోకం 5:

అ గ్న్యగారగతే తమ్మిన్ననాహూతాగతాః స్వయం . సందర్శయంతి స్వాత్మానం దేవా ఆవాహనక్షణే .. 5..

తాత్పర్యము:

అగ్నిహోత్రశాలలో ఉన్న ఆ దుర్వాస మునిని ఆహ్వానించకపోయినప్పటికీ, దేవతలు ఆవాహన సమయమున తమంతట తామే వచ్చి తమను తాము చూపించుకుంటారు.

విశేషాలు:

- దుర్వాస ముని యొక్క తేజస్సు మరియు ప్రభావము ఇక్కడ వర్ణింపబడినది. దేవతలు కూడా అతనిని గౌరవిస్తారు మరియు అతని దర్శనము కోసం ఎదురు చూస్తుంటారు.
- "ఆవాహనక్షణే" అనగా దేవతలను పూజ కోసం పిలిచే సమయము.

శ్లోకం 6:

నానుగచ్ఛతి తమ్యాగ్నిర్న విష్యందయతే హవిః . నాపక్షయతి సంత్రస్తో న నిర్మంథే విళంబతే .. 6..

తాత్పర్యము:

ఆ ముని హోమము చేయుచున్నప్పుడు అగ్ని స్వయముగా అతనిని అనుసరించును, హోమ ద్రవ్యములు సక్రమముగా పడును, భయపడి క్షీణించదు మరియు మథనము చేయుటకు ఆలస్యము చేయదు.

విశేషాలు:

- దుర్వాస ముని యొక్క తపశ్శక్తి వలన ప్రకృతి శక్తులు కూడా అతనికి అనుకూలముగా ఉండునని చెప్పబడింది. అగ్ని మరియు హోమ ద్రవ్యములు అతని ఆజ్ఞ ప్రకారము నడుచుకుంటాయి.
- "విష్యందయతే" అనగా స్రవించుట, పడుట. "నిర్మంథే" అనగా మథనము చేయుట (అగ్నిని పుట్టించుటకు).

శ్లోకం 7:

అతపత్తపనాకారమజ్వలజ్జ్వలనోపమం . దృష్ట్వైవ తం మునిం దేవాస్తత్రయుస్తత్ర సుస్థితాః .. 7..

తాత్పర్యము:

సూర్యుని వలె ప్రకాశిస్తున్న, అగ్ని వలె తేజస్సుతో వెలుగుతున్న ఆ మునిని చూడగానే, అక్కడున్న దేవతలందరు భయపడి తమ స్థానములలో నిశ్చలముగా ఉండిపోయారు.

విశేషాలు:

- దుర్వాస ముని యొక్క భయంకరమైన తేజస్సు ఇక్కడ వర్ణింపబడింది. అతని దర్శన మాత్రముననే దేవతలు భయపడి కదలలేకపోయారు.
- "తపనాకారమ్" అనగా సూర్యుని వలె ఆకారము కలవాడు. "జ్వలనోపమమ్" అనగా అగ్నితో సమానమైన తేజస్సు కలవాడు.

శ్లోకం 8:

పాణిభ్యామప్రమత్తోఽసౌ ప్రసాదం పద్మమైశ్వరం . గజస్కంధగతాయాపి దదౌ రాజేతి వజ్రిణే .. 8..

తాత్పర్యము:

అజాగ్రత్తగా లేని ఆ దుర్వాస ముని, ఏనుగు యొక్క భుజముపై కూర్చున్నప్పటికీ, ఇంద్రునికి "రాజా!" అని సంబోధిస్తూ తన చేతులతో లక్ష్మీదేవి అనుగ్రహించిన దివ్యమైన పద్మమును ప్రసాదముగా ఇచ్చెను.

విశేషాలు:

- దుర్వాస ముని ఇంద్రుని గౌరవించి, లక్ష్మీదేవి అనుగ్రహించిన పవిత్రమైన పద్మమును బహుమతిగా ఇచ్చెను.

- "పద్మమైశ్వరం" అనగా ఐశ్వర్యమును ఇచ్చే పద్మము, లక్ష్మీదేవి యొక్క అనుగ్రహము పొందినది. "వజ్రిణే" అనగా వజ్రాయుధము కలవాడు, అనగా ఇంద్రుడు.

శ్లోకం 9:

అనాదృత్య స తం మోహాన్నిదధే మూర్ధ్ని దంతినః . శుండయా సోఽప్యుపాదాయ నిష్పిపేష నిసర్గతః .. 9..

తాత్పర్యము:

ఆ ఇంద్రుడు అజ్ఞానముతో దానిని (పద్మమును) లక్ష్యపెట్టక తన ఏనుగు యొక్క తలపై ఉంచెను. ఆ ఏనుగు కూడా సహజముగా దానిని తన తొండముతో తీసి నేలకేసి కొట్టెను.

విశేషాలు:

- ఇక్కడ ఇంద్రుని యొక్క అహంకారము మరియు దుర్వాస ముని యొక్క ప్రసాదమును అవమానించిన తీరు వర్ణింపబడినది.
- "నిష్పిపేష" అనగా పిండి చేసెను, నలిపివేసెను. "నిసర్గతః" అనగా సహజముగా, తన యొక్క స్వభావము ప్రకారము.

శ్లోకం 10:

ఆభుజ్య స భ్రువౌ కించిదావర్త్య కపిలే దృశౌ . ప్రజజ్వాలేవ కోపేన మునిః ప్రస్ఫురితాధరః .. 10..

తాత్పర్యము:

ఆ ముని కొద్దిగా కనుబొమ్మలు ముడిచి, తన ఎర్రని కన్నులను త్రిప్పుతూ, కోపముతో మండుతున్నట్లుగా, వణుకుతున్న పెదవులతో ఉండెను.

విశేషాలు:

- ఇది దుర్వాస ముని యొక్క కోపము యొక్క తీవ్రతను చూపుతుంది. అతని కనుబొమ్మలు ముడుచుకోవడం, కళ్ళు ఎర్రబడటం మరియు పెదవులు వణకడం అతని ఆగ్రహానికి సంకేతాలు.
- "ప్రస్ఫురితాధరః" అనగా వణుకుతున్న పెదవులు కలవాడు.

శ్లోకం 11:

పస్పందే న సహస్రాంశుస్తస్తంభే మారుతస్తదా . చకంపే సార్ణవా పృథ్వీ వివ్యథే కేవలం నభః .. 11..

తాత్పర్యము:

అప్పుడు సూర్యుడు కదలలేదు, గాలి స్తంభించిపోయెను, సముద్రములతో కూడిన భూమి కంపించెను, ఆకాశము మాత్రమే నిశ్శబ్దముగా ఉండెను.

విశేషాలు:

- దుర్వాస ముని యొక్క కోపము యొక్క తీవ్రతను ఈ శ్లోకము వివరిస్తుంది. అతని కోపము యొక్క శక్తి వలన ప్రకృతి శక్తులు కూడా తమ సహజ స్థితిని కోల్పోయాయి.
- "సహస్రాంశుః" అనగా వేయి కిరణములు కలవాడు, అనగా సూర్యుడు. "వివ్యనే" అనగా శబ్దము లేకుండుట, నిశ్శబ్దముగా ఉండుట.

శ్లోకం 12:

స హస్తిహస్తిపకయోః శాపం ఘోరమవాసృజత్ . వజ్రం వజ్రిఅణ దుర్వారమంకుశం చ నిరంకుశే .. 12..

తాత్పర్యము:

ఆ ముని ఏనుగుకు మరియు దానిని నడుపువానికి భయంకరమైన శాపమును ఇచ్చెను. అడ్డుకోలేని వజ్రాయుధమును కలిగి ఉన్న ఇంద్రునికి, అదుపు లేని అంకుశము వంటి శాపమును ఇచ్చెను.

విశేషాలు:

- దుర్వాస ముని ఇక్కడ రెండు శాపాలు ఇచ్చెను - ఒకటి ఐరావతమునకు మరియు దానిని నడుపువానికి, మరొకటి ఇంద్రునికి.
- "దుర్వారమ్" అనగా అడ్డుకోలేనిది. "నిరంకుశే" అనగా అదుపు లేని వానికి, ఇక్కడ ఇంద్రుని యొక్క అహంకారమును సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 13:

మౌలిం భేత్స్యతి పాండ్యోఽస్య మదాంధస్య దివస్పతేః . సంచరత్వవనావేష కుంచరః క్షుద్రదంతివత్ .. 13..

తాత్పర్యము:

మదముతో గ్రుడ్డివాడైన ఈ దేవేంద్రుని యొక్క కిరీటమును పాండ్య రాజు భేదిస్తాడు. ఈ ఏనుగు అడవిలో తిరిగే చిన్న ఏనుగు వలె సంచరించుగాక.

విశేషాలు:

- ఈ శ్లోకములో ఇంద్రునికి మరియు ఐరావతమునకు ఇచ్చిన శాపముల యొక్క పరిణామాలు చెప్పబడ్డాయి. ఇంద్రుడు పాండ్య రాజుచే అవమానము పొందుతాడు మరియు ఐరావతము అడవిలో సాధారణ ఏనుగు వలె తిరుగుతుంది.
- "మదాంధస్య" అనగా మదముతో గ్రుడ్డివాడు. "అవనావేష" అనగా అడవిలో తిరుగువాడు. "క్షుద్రదంతివత్" అనగా చిన్న ఏనుగు వలె.

శ్లోకం 14:

దత్తశాపతయా కించిద్ దగ్ధేంధనమివానలం . ప్రశామ్యంతమముం దేవాః ప్రణిపాతైరసాంత్వయన్ .. 14..

తాత్పర్యము:

శాపము ఇవ్వడం వలన కొద్దిగా మండిన తరువాత చల్లారుతున్న అగ్ని వలె ఉన్న ఆ మునిని దేవతలు నమస్కారములతో శాంతింపజేయ ప్రయత్నించారు.

విశేషాలు:

- దుర్వాస ముని కోపము శాపము ఇవ్వడంతో కొద్దిగా తగ్గెను. దేవతలు అతనిని శాంతింపజేయడానికి ప్రయత్నిస్తున్నారు.
- "దగ్ధేంధనమివానలం" అనగా కాలిపోయిన కట్టెలు గల అగ్ని వలె, అనగా కోపము తగ్గుతున్న స్థితిలో ఉన్నవాడు. "అసాంత్వయన్" అనగా శాంతింపజేయ ప్రయత్నించారు.

శ్లోకం 15:

సంభ్రమోద్వేగకార్పణ్యస్తంభప్రణతిసాంత్వనైః . ప్రసాదాభిముఖస్తేషాం ప్రాహ మాహేశ్వరో మునిః .. 15..

తాత్పర్యము:

భయము, ఆందోళన, దీనత్వము, స్తంభనము, నమస్కారములు మరియు శాంతి వచనములతో ఉన్న ఆ దేవతల వైపు దయతో చూస్తూ మహేశ్వరుని అంశతో ఉన్న ఆ ముని పలికెను.

విశేషాలు:

- దేవతల యొక్క భయము మరియు పశ్చాత్తాపము ఇక్కడ వర్ణింపబడింది. దుర్వాస ముని వారి యొక్క దీన స్థితిని చూసి కొంత శాంతించెను.
- "మాహేశ్వరః మునిః" అనగా మహేశ్వరుని (శివుని) అంశతో ఉన్న ముని.

శ్లోకం 16:

పాండ్యో భినత్తు తర్హ్యస్య మౌలిం మకుటలక్షణం . సుందరేశార్చనాంతశ్చ శాపః స్వర్దంతినోఽస్త్వితి .. 16..

తాత్పర్యము:

అట్లయితే, పాండ్య రాజు ఈ ఇంద్రుని యొక్క కిరీటమును భేదించుగాక. మరియు స్వర్గపు ఏనుగునకు (ఐరావతమునకు) సుందరేశ్వరుని (శివుని) అర్చన ముగిసే వరకు శాపము ఉండుగాక.

విశేషాలు:

- దుర్వాస ముని తన శాపమునకు ఒక పరిమితిని విధించెను. ఇంద్రుని అవమానము పాండ్య రాజు ద్వారా జరుగుతుంది మరియు ఐరావతము యొక్క శాపము సుందరేశ్వరుని పూజ ముగిసే వరకు మాత్రమే ఉంటుంది.
- "మకుటలక్షణం" అనగా కిరీటము యొక్క చిహ్నము. "సుందరేశార్చనాంతః" అనగా సుందరేశ్వరుని (మధురైలోని శివుని) అర్చన ముగిసే వరకు.

శ్లోకం 17:

మహేంద్రసవిధావాసవాసనారసికశ్చిరాత్ . మహేంద్ర ఏవ శైలేంద్రే జన్మ లేభే మురాద్విపః .. 17..

తాత్పర్యము:

పూర్వము మహేంద్రుని (ఇంద్రుని) సమీపమున నివసించుట యందు ఆసక్తి కలవాడైన ఒక ఏనుగు, తరువాత మహేంద్రుడు (శివుడు) నివసించే శైలేంద్రమైన హిమాలయ పర్వతమున జన్మించెను.

విశేషాలు:

- ఇక్కడ ఐరావతము యొక్క పూర్వ జన్మ గురించి చెప్పబడింది. అది పూర్వము ఇంద్రుని దగ్గర ఉండి, తరువాత హిమాలయ పర్వతమున జన్మించెను.
- "మహేంద్రసవిధావాసవాసనారసికః" అనగా పూర్వము ఇంద్రుని సమీపమున నివసించుట యందు ఆసక్తి కలవాడు. "శైలేంద్రే" అనగా పర్వత శ్రేష్ఠమైన హిమాలయమున. "మురాద్విపః" అనగా మురాసురుని శత్రువైన విష్ణువు యొక్క ఏనుగు (ఐరావతము). ఇక్కడ సాధారణ ఏనుగు అని అర్థము.

శ్లోకం 18:

ఆమూలమగ్నదంతః స ఖేలాసు బిభిదే భువం . ధర్తుకామ ఇవ స్కంధే తామేవోద్ధృత్య సార్ణవాం .. 18..

తాత్పర్యము:

ఆ ఏనుగు తన దంతములు పూర్తిగా భూమిలో దిగబడేలా ఆటలాడుతూ భూమిని చీల్చెను. సముద్రములతో కూడిన ఆ భూమినంతటిని తన భుజముపై ఎత్తి పట్టుకోవాలని కోరుకుంటున్నట్లుండెను.

విశేషాలు:

- హిమాలయములో జన్మించిన ఆ ఏనుగు యొక్క బలము మరియు శక్తి ఇక్కడ వర్ణింపబడినది. అది తన దంతములతో భూమిని చీల్చుతూ, భూమిని ఎత్తడానికి ప్రయత్నిస్తున్నట్లుండెను.
- "ఆమూలమగ్నదంతః" అనగా దంతములు పూర్తిగా దిగబడినది. "బిభిదే" అనగా చీల్చెను. "ధర్తుకామ ఇవ" అనగా పట్టుకోవాలని కోరుకుంటున్నట్లు.

శ్లోకం 19:

మదగంధేన ధావంతి యేషామన్యే మతంగజాః . కర్ణానిలేన తే తస్య కలభస్యాపి దుద్రువుః .. 19..

తాత్పర్యము:

ఏ ఏనుగుల మదపు వాసనకు ఇతర పెద్ద ఏనుగులు పారిపోతాయో, ఆ ఏనుగులు కూడా ఈ చిన్న ఏనుగు యొక్క చెవుల నుండి వచ్చే గాలికి భయపడి పారిపోయెను.

విశేషాలు:

- హిమాలయములో జన్మించిన ఆ ఏనుగు యొక్క అసాధారణమైన శక్తిని ఈ శ్లోకము నొక్కి చెబుతుంది. సాధారణంగా బలమైన ఏనుగులు భయపడే ఏనుగులు కూడా ఈ ఏనుగు యొక్క చిన్నపిల్ల వయస్సులోనే దాని యొక్క శక్తికి భయపడ్డాయి.
- "మదగంధేన ధావంతి" అనగా మదపు వాసనకు పారిపోవును. "కర్ణానిలేన" అనగా చెవుల నుండి వచ్చే గాలికి. "కలభస్య" అనగా చిన్న ఏనుగు యొక్క. "దుద్రువుః" అనగా పారిపోయెను.

శ్లోకం 20:

స సింహాన్ శుండయాదాయ చిక్షేప తృణపూలవత్ . పాదైరేవ మహాగ్రాహాన్ భేకమర్దం మమర్ద చ .. 20..

తాత్పర్యము:

ఆ ఏనుగు సింహములను తన తొండముతో పట్టుకొని గడ్డిపరకల వలె విసిరివేసెను. తన కాళ్ళతో పెద్ద మొసళ్ళను కప్పలను నలిపినట్లు నలిపివేసెను.

విశేషాలు:

- ఈ శ్లోకము ఆ ఏనుగు యొక్క అపారమైన బలమును మరియు భయంకరమైన శక్తిని మరింత స్పష్టముగా తెలియజేస్తుంది. అది సింహములను గడ్డిపరకల వలె విసరగలదు మరియు పెద్ద మొసళ్ళను సైతం సునాయాసముగా చంపగలదు.

- "శుండయాదాయ" అనగా తొండముతో తీసుకొని. "చిక్షేప" అనగా విసిరివేసెను. "తృణపూలవత్" అనగా గడ్డిపరకల వలె. "మహాగ్రాహాన్" అనగా పెద్ద మొసళ్ళను. "భేకమర్దం" అనగా కప్పలను. "మమర్ద" అనగా నలిపివేసెను.

శ్లోకం 21:

గ్రాహా గ్నసంతే హర్యక్షా ఘ్నంతి గృహ్ణంతి మానవాః . ఇత్యుచ్యమానం కళభైరాశ్చర్యమివ సోఽశృణోత్ .. 21..

తాత్పర్యము:

మొసళ్ళు ఏనుగులను మింగుచున్నవి, సింహములు చంపుచున్నవి మరియు మనుష్యులు పట్టుకొనుచున్నారు అని చిన్న ఏనుగుల ద్వారా చెప్పబడుచుండగా, అది ఆశ్చర్యముగా వినెను.

విశేషాలు:

- హిమాలయములో జన్మించిన ఆ ఏనుగు, ఇతర ప్రాంతములలో ఏనుగులు ఎదుర్కొనే ప్రమాదాల గురించి చిన్న ఏనుగుల ద్వారా విని ఆశ్చర్యపోయెను. హిమాలయ ప్రాంతములో అది అంతటి భయము లేకుండా పెరిగినది.
- "గ్రాహాః" అనగా మొసళ్ళు. "హర్యక్షాః" అనగా సింహములు. "కళభైః" అనగా చిన్న ఏనుగుల ద్వారా. "అశృణోత్" అనగా వినెను.

శ్లోకం 22:

సరిత్సరాంసి పీతాని సకృదాకృష్య శుండయా . మదధారాపదేశేన మన్యే తస్య ప్రసుస్రువుః 22..

తాత్పర్యము:

అది తన తొండముతో ఒక్కసారిగా నదులు మరియు సరస్సుల నీటిని త్రాగిన తరువాత, మదజలము యొక్క ధారల వలె అవి మరల స్రవించినవని నేను తలంచుచున్నాను.

విశేషాలు:

- ఆ ఏనుగు యొక్క బలము మరియు నీటిని త్రాగే సామర్థ్యము ఇక్కడ వర్ణింపబడినది. అది ఒక్కసారిగా ఎక్కువ మొత్తములో నీటిని త్రాగి, తరువాత దానిని మదజలము వలె బయటకు వదిలెను.
- "సరిత్సరాంసి" అనగా నదులు మరియు సరస్సులు. "ఆకృష్య" అనగా లాగి, త్రాగి. "మదధారాపదేశేన" అనగా మదజలము యొక్క ధారల నెపముతో. "ప్రసుస్రువుః" అనగా స్రవించెను.

శ్లోకం 23:

స మత్తః సంచరన్ పృథ్వీం చరణైరపచస్కరే . లఘూకరిష్యన్నివ తాం దిగ్గజానుజిఘృక్షయా .. 23..

తాత్పర్యము:

అది మదముతో భూమిపై తిరుగుచుండగా తన కాళ్ళతో దానిని త్రవ్వెను. దిగ్గజములను పట్టుకోవాలనే కోరికతో దానిని తేలిక చేయాలని ప్రయత్నిస్తున్నట్లుండెను.

విశేషాలు:

- ఆ ఏనుగు యొక్క శక్తి మరియు ఉత్సాహము ఇక్కడ చెప్పబడినది. అది మదముతో భూమిని త్రవ్వుతూ, దిగ్గజములను కూడా పట్టుకోగలననే ధీమాను ప్రదర్శించెను.
- "అపచస్కరే" అనగా త్రవ్వెను, కదలెను. "లఘూకరిష్యన్నివ" అనగా తేలిక చేయాలని ప్రయత్నిస్తున్నట్లు. "దిగ్గజానుజిఘృక్షయా" అనగా దిగ్గజములను పట్టుకోవాలనే కోరికతో.

శ్లోకం 24:

అజానివ గజానన్యానాదాయాదాయ చిక్షిపే . స ఏవ పుంగజస్తత్ర వశాస్తస్యాభవన్ పరే .. 24..

తాత్పర్యము:

మేకలను వలె ఇతర ఏనుగులను తీసుకొని తీసుకొని విసిరివేసెను. ఆ ఒక్క శ్రేష్ఠమైన ఏనుగు ఉండగా, మిగిలిన మగ ఏనుగులు దాని వశములో ఉండెను.

విశేషాలు:

- ఆ ఏనుగు యొక్క అసామాన్యమైన బలము మరియు ఆధిపత్యము ఇక్కడ స్పష్టముగా తెలుస్తుంది. అది ఇతర ఏనుగులను మేకలను విసిరినట్లు విసరగలదు మరియు మిగిలిన మగ ఏనుగులు దాని ఆజ్ఞకు లోబడి ఉండెను.
- "అజానివ" అనగా మేకలను వలె. "పుంగజః" అనగా శ్రేష్ఠమైన ఏనుగు. "వశాః" అనగా వశములో.

శ్లోకం 25:

స ఖేలన్ సాగరస్యాంభః క్షిపన్ మందాకినీం ప్రతి . దయయా చిరవిశ్లిష్టౌ దంపతీ తావయోజయత్ .. 25..

తాత్పర్యము:

అది ఆడుకొనుచు సముద్రపు నీటిని మందాకిని (ఆకాశగంగ) వైపు విసిరివేసెను. దయతో చాలా కాలము విడిపోయిన భార్యాభర్తలను కలిపినది.

విశేషాలు:

- ఈ శ్లోకములో ఆ ఏనుగు యొక్క లీలలు మరియు దయగల స్వభావము వర్ణింపబడినది. అది తన ఆటలతో సముద్రపు నీటిని ఆకాశము వైపు చిమ్ముతూ, విడిపోయిన భార్యాభర్తలను కలుపుటకు కారణమైనది. ఇది ఒక అద్భుతమైన సంఘటనను సూచిస్తుంది.
- "సాగరస్య అంభః" అనగా సముద్రపు నీరు. "మందాకినీం ప్రతి" అనగా ఆకాశగంగ వైపు. "చిరవిశ్లిష్టౌ దంపతీ" అనగా చాలా కాలము విడిపోయిన భార్యాభర్తలు. "అయోజయత్" అనగా కలిపెను.

శ్లోకం 26:

పశ్యన్ మధ్యమలోకస్య రామణీయకమద్భుతం . పాంసుభిః స కరోద్ధూతైశ్చకారేవ దివం భువం .. 26..

తాత్పర్యము:

మధ్యలోకము యొక్క అద్భుతమైన అందమును చూచుచు, అది దుమ్మును ఎగరవేసి ఆకాశమును మరియు భూమిని ఒకే రంగుగా చేసెను.

విశేషాలు:

- ఆ ఏనుగు మధ్యలోకము యొక్క సౌందర్యమును చూసి ఆనందించెను మరియు తన ఆటలతో దుమ్మును లేపి ఆకాశము మరియు భూమి మధ్య ఒక పొరను సృష్టించెను.
- "రామణీయకమ్ అద్భుతమ్" అనగా అద్భుతమైన అందము. "పాంసుభిః ధూతైః" అనగా ఎగరవేసిన దుమ్ముతో. "చకారేవ దివం భువం" అనగా ఆకాశమును మరియు భూమిని వలె చేసెను.

శ్లోకం 27:

విద్రవద్భిర్వనే తస్మిన్ వ్యాధవ్యాఘ్రమృగాధిపైః . మృగాణాం రక్షణాదాసీన్మృగేంద్రః సోఽద్భుతః క్షితౌ .. 27..

తాత్పర్యము:

ఆ అడవిలో వేటగాళ్ళు, పులులు మరియు సింహముల వలన పారిపోవుచున్న జంతువులను రక్షించుట వలన, అది భూమిపై ఒక అద్భుతమైన సింహము వలె ఉండెను.

విశేషాలు:

- ఆ ఏనుగు తన బలముతో అడవిలోని బలహీనమైన జంతువులను వేటగాళ్ళ మరియు క్రూర మృగముల నుండి రక్షించెను. అందువలన అది భూమిపై ఒక రక్షకుడిగా నిలిచెను.
- "విద్రవద్భిః" అనగా పారిపోవుచున్న. "వ్యాధవ్యాఘ్రమృగాధిపైః" అనగా వేటగాళ్ళు, పులులు మరియు సింహముల వలన. "మృగాణాం రక్షణాత్" అనగా జంతువులను రక్షించుట వలన. "మృగేంద్రః" అనగా సింహము (శ్రేష్ఠమైన మృగము).

శ్లోకం 28:

మహేంద్రాదేష మలయం మలయాదపి దర్దరం . సంచరన్ జాతుచిత్ ప్రాప కుంజరో నీపకాననం .. 28..

తాత్పర్యము:

ఈ ఏనుగు మహేంద్ర పర్వతము నుండి మలయ పర్వతమునకు, మలయ పర్వతము నుండి దర్దర పర్వతమునకు తిరుగుచుండగా ఒకసారి నీప వనమును చేరెను.

విశేషాలు:

- ఆ ఏనుగు వివిధ ప్రాంతములలో సంచరించుచున్నట్లు ఈ శ్లోకము తెలుపుతుంది. ఇది దాని యొక్క స్వేచ్ఛా స్వభావమును మరియు విస్తారమైన సంచారమును సూచిస్తుంది.
- "మహేంద్రాత్" అనగా మహేంద్ర పర్వతము నుండి. "మలయాత్ అపి దర్దరమ్" అనగా మలయ పర్వతము నుండి దర్దర పర్వతమునకు. "నీపకాననమ్" అనగా నీప చెట్ల యొక్క అడవిని.

శ్లోకం 29:

మదగంధాశయా ప్రాప్తైర్మధుపైర్విపినాత్ తతః . సంప్రదర్శితవర్త్మేవ స యయౌ హేమపద్మినీం .. 29..

తాత్పర్యము:

మదము యొక్క వాసనను ఆశించి అడవి నుండి వచ్చిన తుమ్మెదలచే చూపబడిన దారి వలె, అది బంగారు పద్మములు గల సరస్సు వైపు వెళ్ళెను.

విశేషాలు:

- ఆ ఏనుగు యొక్క మదము యొక్క వాసనకు ఆకర్షితులైన తుమ్మెదలు దానిని బంగారు పద్మములు గల సరస్సునకు దారి చూపినట్లుండెను. ఇది ప్రకృతి యొక్క సహజమైన ఆకర్షణను సూచిస్తుంది.
- "మదగంధాశయా ప్రాప్తైః" అనగా మదము యొక్క వాసనను ఆశించి వచ్చిన. "మధుపైః" అనగా తుమ్మెదలచే. "సంప్రదర్శితవర్త్మా ఇవ" అనగా చూపబడిన దారి వలె. "హేమపద్మినీమ్" అనగా బంగారు పద్మములు గల సరస్సును.

శ్లోకం 30:

గణేశమదనిష్యందగంధసర్వస్వవేదినః . ఉపేక్షాం భ్రమరాశ్చక్రురున్మదాస్తన్మదాంభసి .. 30..

తాత్పర్యము:

గణేశుని మదజలము యొక్క వాసన యొక్క గొప్పతనము తెలిసిన మదించిన తుమ్మెదలు ఆ ఏనుగు యొక్క మదజలమును లక్ష్యపెట్టలేదు.

విశేషాలు:

- ఈ శ్లోకము గణేశుని మదజలము యొక్క పవిత్రతను మరియు గొప్పతనాన్ని తెలియజేస్తుంది. గణేశుని మదము యొక్క వాసన తెలిసిన తుమ్మెదలు సాధారణ ఏనుగు యొక్క మదమును పట్టించుకోలేదు.
- "గణేశమదనిష్యందగంధసర్వస్వవేదినః" అనగా గణేశుని మదజలము యొక్క వాసన యొక్క గొప్పతనము తెలిసిన. "ఉన్మదాః" అనగా మదించిన. "తన్మదాంభసి" అనగా ఆ ఏనుగు యొక్క మదజలములో. "ఉపేక్షామ్ చక్రుః" అనగా లక్ష్యపెట్టలేదు.

శ్లోకం 31:

స పతన్నేవ సరసి క్షీరోద ఇవ మందరః . కల్లోలైః ప్లావయామాస కదంబవిపినాంతరం .. 31..

తాత్పర్యము:

అది ఆ సరస్సులో పడుచుండగా క్షీరసాగరములో మందర పర్వతము వలె ఉండెను. తన యొక్క అలలతో కదంబ వనము యొక్క లోపలి భాగమును ముంచెత్తెను.

విశేషాలు:

- ఆ ఏనుగు ఆ సరస్సులో పడినప్పుడు క్షీరసాగరములో మందర పర్వతము పడినట్లు గొప్ప అలలను సృష్టించెను. ఇది దాని యొక్క భారీ శరీరమును మరియు శక్తిని సూచిస్తుంది.
- "క్షీరోద ఇవ మందరః" అనగా క్షీరసాగరములో మందర పర్వతము వలె. "కల్లోలైః" అనగా అలలతో. "ప్లావయామాస" అనగా ముంచెత్తెను. "కదంబవిపినాంతరం" అనగా కదంబ వనము యొక్క లోపలి భాగమును.

శ్లోకం 32:

మలినో నిర్మమజ్జాస్మిన్నున్మమజ్జాథ నిర్మలః . ప్రాగభూత్ కేవలో భౌమః సార్వభౌమోఽథ దంతినాం .. 32..

తాత్పర్యము:

మురికితో ఉన్నది ఆ సరస్సులో మునిగెను మరియు తరువాత నిర్మలముగా పైకి వచ్చెను. ఇదివరకు కేవలము భూమిపై తిరుగునది, తరువాత ఏనుగులన్నింటికి సార్వభౌముడయ్యెను.

విశేషాలు:

- ఆ ఏనుగు ఆ పవిత్రమైన సరస్సులో స్నానము చేయుట వలన దాని యొక్క మురికి తొలగిపోయెను మరియు అది ఏనుగులన్నింటికి రాజు వంటి స్థానమును పొందెను. ఇది ఆ సరస్సు యొక్క పవిత్రతను సూచిస్తుంది.
- "మలినః" అనగా మురికితో ఉన్నది. "నిర్మమజ్జ" అనగా మునిగెను. "ఉన్మమజ్జ" అనగా పైకి వచ్చెను. "నిర్మలః" అనగా నిర్మలమైనది. "భౌమః" అనగా భూమిపై తిరుగునది. "సార్వభౌమః" అనగా అందరికి రాజు. "దంతినాం" అనగా ఏనుగులకు.

శ్లోకం 33:

ఉత్తీర్య బహిరంతశ్చ నీరజా నరిజాకరాత్ . అతీయాయ స తం శాపమధీయాయ మునేర్గిరః .. 33..

తాత్పర్యము:

తామరలు మరియు తామరతూడులు గల ఆ సరస్సు నుండి లోపల మరియు వెలుపల తిరుగుతూ, ఆ ఏనుగు ముని యొక్క శాపమును గురించి తెలుసుకొని దానిని అతిక్రమించెను.

విశేషాలు:

- ఆ ఏనుగు ఆ పవిత్రమైన సరస్సు యొక్క ప్రభావము వలన దుర్వాస ముని యొక్క శాపము యొక్క పరిమితులను తెలుసుకొని దానిని దాటగలిగెను.
- "నీరజా నరిజాకరాత్" అనగా తామరలు మరియు తామరతూడులు గల సరస్సు నుండి. "అతీయాయ" అనగా అతిక్రమించెను. "అధీయాయ మునేర్గిరః" అనగా ముని యొక్క మాటలను తెలుసుకొని.

శ్లోకం 34:

గాంగేయైః శైవగాంగేయైః కమలైః కమలాస్పదైః . ఏకదంతం చతుర్దంతః సింధురం సింధురోఽర్చయత్ .. 34..

తాత్పర్యము:

గంగానదికి సంబంధించిన, శివునికి సంబంధించిన గంగాజలముతో, తామరలతో మరియు లక్ష్మీదేవి నివసించే తామరలతో, నాలుగు దంతములు గల ఏనుగు (ఐరావతము) ఒక దంతము గల గణేశుని పూజించెను.

విశేషాలు:

- ఇక్కడ ఐరావతము గణేశుని పూజించినట్లు చెప్పబడింది. ఇది శివుని మరియు గణేశుని యొక్క గొప్పతనాన్ని తెలియజేస్తుంది.
- "గాంగేయైః" అనగా గంగానదికి సంబంధించిన వాటితో. "శైవగాంగేయైః" అనగా శివునికి సంబంధించిన గంగాజలముతో. "కమలాస్పదైః" అనగా లక్ష్మీదేవి నివసించే తామరలతో. "ఏకదంతమ్" అనగా ఒక దంతము గల

గణేశుని. "చతుర్దంతః సింధురః" అనగా నాలుగు దంతములు గల ఏనుగు (ఐరావతము). "అర్చయత్" అనగా పూజించెను.

శ్లోకం 35:

పుష్కరైరభిషిచ్యేశౌ పుష్కరోపహృతైరయం . పుష్కరైరేవ చానర్చ పుష్కరం గాహితుం పునః .. 35..

తాత్పర్యము:

తామరలతో అభిషేకించి, తామరలతో సమర్పించబడిన వస్తువులతో ఆ గణేశుని పూజించి, మరల ఆ పవిత్రమైన సరస్సులో స్నానము చేయుటకు వెళ్ళెను.

విశేషాలు:

- ఐరావతము గణేశుని తామరలతో పూజించి, తరువాత ఆ పవిత్రమైన సరస్సులో స్నానము చేయుటకు వెళ్ళెను. ఇది ఆ సరస్సు యొక్క పవిత్రతను మరియు గణేశుని యొక్క గొప్పతనాన్ని తెలియజేస్తుంది.
- "పుష్కరైః అభిషిచ్య" అనగా తామరలతో అభిషేకించి. "పుష్కరోపహృతైః" అనగా తామరలతో సమర్పించబడిన వాటితో. "అనర్చ" అనగా పూజించెను. "పుష్కరం గాహితుం పునః" అనగా పవిత్రమైన సరస్సులో స్నానము చేయుటకు మరల వెళ్ళెను.

శ్లోకం 36:

సితం హి కాంచనం పుష్పం శివస్యైవాభవన్ముదే . పిశంగం తు తదానీతం ప్రీతయే శివయోరభూత్ .. 36..

తాత్పర్యము:

తెల్లని మరియు బంగారు వర్ణము గల పువ్వు శివునికి మాత్రమే సంతోషము కలిగించెను. అయితే అప్పుడు తెచ్చిన గోధుమ వర్ణము గల పువ్వు శివునికి మరియు పార్వతికి ఇరువురికి సంతోషము కలిగించెను.

విశేషాలు:

- ఈ శ్లోకము శివునికి ఇష్టమైన పువ్వుల గురించి తెలుపుతుంది. తెలుపు మరియు బంగారు వర్ణముల పువ్వులు శివునికి ప్రీతికరమైనవి, అయితే గోధుమ వర్ణము గల పువ్వు శివునితో పాటు పార్వతికి కూడా సంతోషము కలిగించెను. ఇది శివపార్వతుల యొక్క ఐక్యతను సూచిస్తుంది.
- "సితం" అనగా తెలుపు. "కాంచనం పుష్పం" అనగా బంగారు పువ్వు. "ముదే" అనగా సంతోషము కొరకు. "పిశంగం" అనగా గోధుమ వర్ణము. "ప్రీతయే శివయోః" అనగా శివునికి మరియు పార్వతికి సంతోషము కొరకు.

శ్లోకం 37:

ముక్తశాపో గజః పృథ్వీం ముదా యదపచక్రమే . గజతీర్థమితి ఖ్యాతం తద్ బభూవ మహత్ సరః .. 37..

తాత్పర్యము:

శాపము నుండి విముక్తుడైన ఆ ఏనుగు సంతోషముతో భూమిపై తిరిగినందువలన, ఆ గొప్ప సరస్సు గజతీర్థము అని ప్రసిద్ధి చెందెను.

విశేషాలు:

- దుర్వాస ముని యొక్క శాపము నుండి విముక్తి పొందిన ఐరావతము సంతోషముతో ఆ సరస్సు చుట్టూ తిరిగినందువలన ఆ సరస్సుకు గజతీర్థము అనే పేరు వచ్చెను. ఇది ఆ సరస్సు యొక్క పవిత్రతను మరియు ఐరావతము యొక్క ప్రాముఖ్యతను తెలుపుతుంది.
- "ముక్తశాపః గజః" అనగా శాపము నుండి విముక్తుడైన ఏనుగు. "ముదా యత్ అపచక్రమే" అనగా సంతోషముతో తిరిగినందువలన. "గజతీర్థమితి ఖ్యాతం" అనగా గజతీర్థము అని ప్రసిద్ధి చెందినది. "తద్ బభూవ మహత్ సరః" అనగా అది గొప్ప సరస్సు అయ్యెను.

శ్లోకం 38:

ఐరావతేశ్వరం లింగమైరావతవినాయకం . స తీరే సరసస్తస్య స్థాపయిత్వాభ్యపూజయత్ .. 38..

తాత్పర్యము:

ఆ ఏనుగు ఆ సరస్సు యొక్క ఒడ్డున ఐరావతేశ్వర లింగమును మరియు ఐరావత వినాయకుని ప్రతిమను స్థాపించి పూజించెను.

విశేషాలు:

- ఐరావతము ఆ సరస్సు ఒడ్డున శివుని ఐరావతేశ్వర నామముతో మరియు గణేశుని ఐరావత వినాయక నామముతో ప్రతిష్టించి పూజించెను. ఇది ఆ ప్రాంతము యొక్క పవిత్రతను మరియు ఐరావతము యొక్క భక్తిని తెలుపుతుంది.
- "ఐరావతేశ్వరం లింగం" అనగా ఐరావతేశ్వర శివలింగమును. "ఐరావతవినాయకం" అనగా ఐరావత వినాయకుని. "స్థాపయిత్వాభ్యపూజయత్" అనగా స్థాపించి పూజించెను.

శ్లోకం 39:

పురందరేశ్వరం నామ పూర్వతః సుందరేశితుః . స్వామినామాంకితం లింగం స్థాపయామాస చాపరం .. 39..

తాత్పర్యము:

సుందరేశ్వరునికి తూర్పున పురందరేశ్వర నామముతో, తన పేరుతో గుర్తించబడిన వేరొక లింగమును కూడా స్థాపించెను.

విశేషాలు:

- ఐరావతము సుందరేశ్వరునికి తూర్పు దిక్కున తన పేరుతో పురందరేశ్వర లింగమును కూడా ప్రతిష్టించెను. ఇది ఆ ప్రాంతము యొక్క పవిత్రతను మరియు ఐరావతము యొక్క శివభక్తిని తెలుపుతుంది.
- "పురందరేశ్వరం నామ" అనగా పురందరేశ్వరుడు అనే పేరుతో. "పూర్వతః సుందరేశితుః" అనగా సుందరేశ్వరునికి తూర్పున. "స్వామినామాంకితం లింగం" అనగా తన పేరుతో గుర్తించబడిన లింగమును. "స్థాపయామాస చ అపరం" అనగా వేరొక దానిని కూడా స్థాపించెను.

శ్లోకం 40:

ప్రహితః సుందరేశేన స హి తత్ర చిరం వసన్ . పునర్జగామ స్వం ధామ పురుహూతేన చాదృతః .. 40..

తాత్పర్యము:

సుందరేశ్వరునిచే పంపబడిన ఆ ఐరావతము అక్కడ చాలా కాలము నివసించి, తరువాత ఇంద్రునిచే గౌరవించబడి తన నివాసమునకు తిరిగి వెళ్ళెను.

విశేషాలు:

- ఐరావతము సుందరేశ్వరుని ఆజ్ఞ మేరకు ఆ ప్రాంతములో కొంతకాలము ఉండి, తరువాత ఇంద్రునిచే గౌరవించబడి తిరిగి స్వర్గలోకమునకు వెళ్ళెను. ఇది సుందరేశ్వరుని యొక్క ఆజ్ఞకు ఐరావతము లోబడి ఉండుటను తెలుపుతుంది.
- "ప్రహితః సుందరేశేన" అనగా సుందరేశ్వరునిచే పంపబడిన. "చిరం వసన్" అనగా చాలా కాలము నివసించి. "పునర్జగామ స్వం ధామ" అనగా తన నివాసమునకు తిరిగి వెళ్ళెను. "పురుహూతేన చ ఆదృతః" అనగా ఇంద్రునిచే గౌరవించబడిన.

శ్లోకం 41:

కదంబవిపినాత్ ప్రాచి కల్యాణనగరే తతః . కాలేన మహతా జజ్ఞే కశ్చిద్వైశ్యో ధనంజయః .. 41..

తాత్పర్యము:

కదంబ వనమునకు తూర్పున ఉన్న కళ్యాణనగరములో కొంత కాలమునకు ధనంజయుడు అనే ఒక వైశ్యుడు జన్మించెను.

విశేషాలు:

- ఈ శ్లోకము కథ యొక్క మరొక మలుపును సూచిస్తుంది. కదంబ వనమునకు తూర్పున ఉన్న కళ్యాణనగరములో ధనంజయుడు అనే వైశ్యుడు జన్మించినట్లు చెప్పబడింది.
- "కదంబవిపినాత్ ప్రాచి" అనగా కదంబ వనమునకు తూర్పున. "కళ్యాణనగరే తతః" అనగా కళ్యాణనగరములో. "కాలేన మహతా" అనగా కొంత కాలమునకు. "కశ్చిద్వైశ్యో ధనంజయః" అనగా ధనంజయుడు అనే ఒక వైశ్యుడు. "జజ్ఞే" అనగా జన్మించెను.

శ్లోకం 42:

అస్త్రాయ గత్వా దేవేన కృతయుద్ధం గతంస్పృహః . కౌరవ్యమత్యశేతాయమూరవ్యస్తు ధనంజయః .. 42..

తాత్పర్యము:

అస్త్రము కొరకు వెళ్ళి దేవునితో యుద్ధము చేసి కోరికలు లేనివాడైన అర్జునుని మించినవాడు మరియు యముని శత్రువైన శివునితో సమానుడైన ధనంజయుడు.

విశేషాలు:

- ఈ శ్లోకము ధనంజయుని యొక్క గొప్పతనాన్ని వర్ణిస్తుంది. అతడు అర్జునుని వలె పరాక్రమవంతుడు మరియు శివునితో సమానమైన శక్తి కలవాడు అని చెప్పబడింది.
- "అస్త్రాయ గత్వా దేవేన కృతయుద్ధం గతంస్పృహః" అనగా అస్త్రము కొరకు వెళ్ళి దేవునితో యుద్ధము చేసి కోరికలు లేనివాడు (అర్జునుడు). "కౌరవ్యం అత్యశేత" అనగా కౌరవులను మించినవాడు. "యమూరవ్యస్తు ధనంజయః" అనగా యముని శత్రువైన శివుని వలె ఉన్న ధనంజయుడు.

శ్లోకం 43:

తస్య భూమిస్పృశో భక్తిం తరుణేందుశిఖామణౌ . భక్తిరాగంతుకాన్యేషాం కథం వానుకరిష్యతి .. 43..

తాత్పర్యము:

భూమిని తాకే అతని యొక్క భక్తి, తరుణ చంద్రుని శిఖామణిగా ధరించిన శివుని యందు ఉన్నది. ఇతరుల యొక్క తాత్కాలిక భక్తి దానిని ఎలా అనుకరించగలదు?

విశేషాలు:

- ధనంజయుని యొక్క శివభక్తి యొక్క గొప్పతనాన్ని ఈ శ్లోకము తెలుపుతుంది. అతని భక్తి స్థిరమైనది మరియు లోతైనది, ఇతరుల యొక్క తాత్కాలిక భక్తి దానితో పోల్చదగినది కాదు.

- "భూమిస్పృశః భక్తిం" అనగా భూమిని తాకే భక్తి (లోతైన భక్తి). "తరుణేందుశిఖామణౌ" అనగా లేత చంద్రుని శిఖామణిగా ధరించిన శివుని యందు. "భక్తిః ఆగంతుకా అన్యేషాం" అనగా ఇతరుల యొక్క తాత్కాలిక భక్తి. "కథం వా అనుకరిష్యతి" అనగా ఎలా అనుకరించగలదు?

శ్లోకం 44:

(దశైకాదశికాః!) ప్రాయో వణిజశ్చతురా అపి . ఏకం దత్వేహ సోఽముత్ర తత్సహస్రముపార్జయత్ .. 44..

తాత్పర్యము:

(పది మరియు పదకొండు కలిసినది!) సాధారణంగా తెలివైన వ్యాపారులు కూడా ఇక్కడ ఒకటి ఇచ్చి అక్కడ వెయ్యి సంపాదిస్తారు.

విశేషాలు:

- ఈ శ్లోకము వ్యాపారుల యొక్క సాధారణ స్వభావమును తెలుపుతుంది. వారు తక్కువ పెట్టుబడితో ఎక్కువ లాభము పొందాలని చూస్తారు. ఇక్కడ ధనంజయుని యొక్క ప్రత్యేకమైన స్వభావమును పోల్చి చెప్పడానికి ఈ వ్యాఖ్య ఉపయోగించబడింది.
- "(దశైకాదశికాః!)" అనేది ఒక సంఖ్యాపరమైన సూచన. "ప్రాయో వణిజః చతురాః అపి" అనగా సాధారణంగా తెలివైన వ్యాపారులు కూడా. "ఏకం దత్వా ఇహ సః అముత్ర తత్ సహస్రమ్ ఉపార్జయత్" అనగా ఇక్కడ ఒకటి ఇచ్చి అక్కడ వెయ్యి సంపాదిస్తారు.

శ్లోకం 45:

పరక్షేత్రపరామర్శపరిశంకీ ధనంజయః . నోత్ససర్జ బహిర్జాతు స గోషంగవమాత్మనః .. 45..

తాత్పర్యము:

ఇతరుల యొక్క భూములను తాకుటకు భయపడే ధనంజయుడు తన యొక్క గోవులు మరియు ధనమును ఎప్పుడు బయటకు విడిచిపెట్టలేదు.

విశేషాలు:

- ధనంజయుడు చాలా జాగ్రత్తగా మరియు నీతిమంతుడు అని ఈ శ్లోకము తెలుపుతుంది. అతడు ఇతరుల యొక్క భూములను ఆక్రమించుటకు భయపడేవాడు మరియు తన యొక్క సంపదను కూడా జాగ్రత్తగా కాపాడుకునేవాడు.

- "పరక్షేత్రపరామర్శపరిశంకీ" అనగా ఇతరుల యొక్క భూములను తాకుటకు భయపడేవాడు. "నోత్ససర్జ బహిః జాతు" అనగా ఎప్పుడు బయటకు విడిచిపెట్టలేదు. "స గోషంగవమ్ ఆత్మనః" అనగా తన యొక్క గోవులు మరియు ధనమును.

శ్లోకం 46:

వృత్తిః సా హి విశాం యత్తు భువముల్లిఖ్య జీవనం . స తు తత్ కర్మ తత్యాజ దివముల్లిఖ్య కేవలాం .. 46..

తాత్పర్యము:

భూమిని దున్ని జీవించుట వైశ్యుల యొక్క వృత్తి. అయితే అతడు ఆ పనిని విడిచి కేవలము ఆకాశమును చూస్తూ జీవించెను.

విశేషాలు:

- ధనంజయుడు తన కులవృత్తి అయిన వ్యవసాయమును విడిచి కేవలము శివుని ధ్యానములో మునిగిపోయెను. ఇది అతని యొక్క తీవ్రమైన భక్తిని సూచిస్తుంది.
- "వృత్తిః సా హి విశాం" అనగా అది వైశ్యుల యొక్క వృత్తి. "భువమ్ ఉల్లిఖ్య జీవనం" అనగా భూమిని దున్ని జీవించుట. "స తు తత్ కర్మ తత్యాజ" అనగా అతడు ఆ పనిని విడిచిపెట్టెను. "దివమ్ ఉల్లిఖ్య కేవలాం" అనగా కేవలము ఆకాశమును చూస్తూ (ధ్యానములో).

శ్లోకం 47:

అక్రీణీతైవ పుణ్యాని వ్యక్రీణీత న జాత్వపి . సమయేషూపయోగాయ సర్వమేవ జుగోప సః .. 47..

తాత్పర్యము:

అతడు పుణ్యములను మాత్రమే సంపాదించెను, ఎప్పుడు వాటిని ఖర్చు చేయలేదు. సమయము వచ్చినప్పుడు ఉపయోగించుకొనుటకు అన్నింటిని దాచిపెట్టెను.

విశేషాలు:

- ధనంజయుడు కేవలము పుణ్య కార్యములను మాత్రమే చేసెను మరియు వాటి ఫలితములను అనుభవించకుండా భవిష్యత్తులో ఉపయోగపడునని దాచిపెట్టెను. ఇది అతని యొక్క విలక్షణమైన ప్రవర్తనను తెలుపుతుంది.
- "అక్రీణీత ఏవ పుణ్యాని" అనగా పుణ్యములను మాత్రమే సంపాదించెను. "వ్యక్రీణీత న జాతు అపి" అనగా ఎప్పుడు ఖర్చు చేయలేదు. "సమయేషు ఉపయోగాయ" అనగా సమయములు వచ్చినప్పుడు ఉపయోగించుకొనుటకు. "సర్వమ్ ఏవ జుగోప సః" అనగా అన్నింటిని దాచిపెట్టెను.

శ్లోకం 48:

స బహూన్ విషయాన్ గత్వా వాణిజ్యాయ ధనంజయః . నివృత్తో నీపకాంతారసమీపం సాయమాయయౌ .. 48..

తాత్పర్యము:

ధనంజయుడు వ్యాపారము నిమిత్తము అనేక ప్రదేశములకు వెళ్ళి, తిరిగి నీప వనము సమీపమునకు సాయంత్రము వచ్చెను.

విశేషాలు:

- ధనంజయుడు వ్యాపారము చేయుచున్నప్పటికీ, అతని యొక్క భక్తి మరియు ప్రత్యేకమైన ప్రవర్తన కొనసాగెను. అతడు వివిధ ప్రదేశములకు వెళ్ళి తిరిగి నీప వనమునకు చేరుకొనెను.
- "బహూన్ విషయాన్ గత్వా వాణిజ్యాయ" అనగా వ్యాపారము నిమిత్తము అనేక ప్రదేశములకు వెళ్ళి. "నివృత్తః నీపకాంతారసమీపం" అనగా తిరిగి నీప వనము సమీపమునకు. "సాయమ్ ఆయయౌ" అనగా సాయంత్రము వచ్చెను.

శ్లోకం 49:

అదృశ్యత సహస్రాంశురస్తభూధరమస్తకే . మందేహయుద్ధలబ్ధాసృక్పంకదిగ్ధ ఇవారుణః .. 49..

తాత్పర్యము:

వేయి కిరణములు కల సూర్యుడు అస్తాద్రి శిఖరమున మాయమయ్యెను. రాక్షసులతో జరిగిన యుద్ధములో పొందిన రక్తపు బురదతో నిండినట్లు ఎర్రగా ఉండెను.

విశేషాలు:

- సూర్యాస్తమయము యొక్క అందమైన వర్ణన ఇక్కడ ఉన్నది. సూర్యుడు అస్తమించుచుండగా, అతని ఎర్రని కాంతి రాక్షసులతో జరిగిన యుద్ధములో రక్తపు బురద అంటుకున్నట్లుగా కనిపించెను.
- "సహస్రాంశుః" అనగా వేయి కిరణములు కలవాడు, సూర్యుడు. "అస్తభూధరమస్తకే" అనగా అస్తమించే పర్వతము యొక్క శిఖరమున. "మందేహయుద్ధలబ్ధాసృక్పంకదిగ్ధః ఇవ అరుణః" అనగా రాక్షసులతో జరిగిన యుద్ధములో పొందిన రక్తపు బురదతో నిండినట్లు ఎర్రనివాడు.

శ్లోకం 50:

అర్కమస్తం గమిష్యంతముపేత్యానుచరాః కరాః . అన్వగన్వగలంబంత దుద్రువుర్యే పురః పురః .. 50..

తాత్పర్యము:

అస్తమించుచున్న సూర్యుని సమీపించిన కిరణములు అతనిని అనుసరించుచున్నట్లుగాను, ముందున్నవి ముందునకు పరుగెత్తుచున్నట్లుగాను ఉండెను.

విశేషాలు:

- సూర్యుడు అస్తమించుచుండగా అతని కిరణములు క్రమముగా తగ్గిపోవుటను మరియు కొన్ని కిరణములు ఇంకా ప్రకాశించుచుండుటను ఈ శ్లోకము వర్ణిస్తుంది.
- "అర్కమ్ అస్తం గమిష్యంతమ్ ఉపేత్య" అనగా అస్తమించబోవుచున్న సూర్యుని సమీపించి. "అనుచరాః కరాః" అనగా అనుచరులైన కిరణములు. "అన్వగన్వగాలంబంత" అనగా వెనుక వెనుక వ్రేలాడుచుండెను. "దుద్రువుః యే పురః పురః" అనగా ఏవి ముందు ముందు పరుగెత్తెనో.

శ్లోకం 51:

నిందంతో రజనీం కోకా నందంతస్తాం చకోరికాః . చంచూచంచవి సాయాహ్నే సర్వతః సంప్రజహ్రిరే .. 51..

తాత్పర్యము:

చక్రవాక పక్షులు రాత్రిని నిందించుచుండగా, చకోర పక్షులు దానిని ఆనందించుచుండెను. సాయంకాలమున అన్ని వైపుల నుండి పక్షుల యొక్క ముక్కుల చప్పుడు వినబడెను.

విశేషాలు:

- రాత్రి వేళ చక్రవాక పక్షులు తమ జతను విడిచి ఒంటరిగా ఉండుట వలన రాత్రిని నిందిస్తాయి. చకోర పక్షులు చంద్రుని వెలుగును ఆస్వాదిస్తాయి. సాయంకాలము పక్షుల యొక్క కిలకిలారావములు ప్రకృతి యొక్క అందమైన దృశ్యమును తెలుపుతాయి.
- "నిందంతః రజనీం కోకాః" అనగా రాత్రిని నిందించుచున్న చక్రవాక పక్షులు. "నందంతః తాం చకోరికాః" అనగా దానిని ఆనందించుచున్న చకోర పక్షులు. "చంచూచంచవి" అనగా ముక్కుల యొక్క చప్పుడు. "సంప్రజహ్రిరే" అనగా వ్యాపించెను.

శ్లోకం 52:

ప్రచుక్రుశుర్ద్విజాః కేచిదపరే మౌనమాస్థితాః . అసంఘాతో ద్విజానామిత్యాసీత్ తథ్యం తదా వచః .. 52..

తాత్పర్యము:

కొన్ని పక్షులు బిగ్గరగా అరుస్తుండగా, మరికొన్ని మౌనముగా ఉండెను. పక్షుల యొక్క సమూహము విభిన్నముగా ఉండెను అను మాట అప్పుడు నిజమయ్యెను.

విశేషాలు:

- సాయంకాలము పక్షుల యొక్క ప్రవర్తనలో వైవిధ్యము కనిపిస్తుంది. కొన్ని పక్షులు తమ గూళ్ళకు చేరుకుంటుండగా శబ్దము చేస్తాయి, మరికొన్ని నిశ్శబ్దముగా ఉంటాయి.
- "ప్రచుక్రుశుః ద్విజాః కేచిత్" అనగా కొన్ని పక్షులు బిగ్గరగా అరచెను. "అపరే మౌనమ్ ఆస్థితాః" అనగా మరికొన్ని మౌనముగా ఉండెను. "అసంఘాతః ద్విజానామ్" అనగా పక్షుల యొక్క సమూహము వేరువేరుగా ఉండెను. "తథ్యమ్" అనగా నిజము.

శ్లోకం 53:

ప్రతీచ్యాం దదృశే రాగః స స్థాస్యతి కియచ్చిరం . ప్రాచ్యాం దృష్టచరో హ్యేష భాస్వతో భ్రామ్యతః సదా .. 53..

తాత్పర్యము:

పడమర దిక్కున ఎరుపు రంగు కనిపించెను, అది ఎంత కాలము ఉండునో తెలియదు. తూర్పు దిక్కున ఎల్లప్పుడూ తిరుగుతున్న సూర్యుని యొక్క రాక కనిపించెను.

విశేషాలు:

- సూర్యాస్తమయము తరువాత కనిపించే సంధ్యాకాలపు ఎరుపు రంగు తాత్కాలికమైనది. తూర్పున సూర్యుడు తిరిగి ఉదయించును అనేది ప్రకృతి యొక్క నిరంతర ప్రక్రియను తెలుపుతుంది.
- "ప్రతీచ్యాం" అనగా పడమర దిక్కున. "రాగః" అనగా ఎరుపు రంగు. "స్థాస్యతి కియచ్చిరం" అనగా ఎంత కాలము ఉండునో. "ప్రాచ్యాం" అనగా తూర్పు దిక్కున. "భాస్వతః భ్రామ్యతః సదా" అనగా ఎల్లప్పుడూ తిరుగుతున్న సూర్యుని యొక్క.

శ్లోకం 54:

ప్రనష్టే మహసాం రాశౌ ప్రాదుర్భూతం హి తారకైః . తమసాభ్యావృతే లోకే తావద్భిరపి కిం కృతం .. 54..

తాత్పర్యము:

తేజస్సు యొక్క రాశి (సూర్యుడు) నశించిన తరువాత నక్షత్రములు ఉదయించెను. చీకటితో కప్పబడిన లోకములో అంతటి నక్షత్రములతో కూడా ఏమి చేయగలము?

విశేషాలు:

- సూర్యుని యొక్క గొప్ప వెలుగు లేనప్పుడు నక్షత్రములు కనిపిస్తాయి, కానీ అవి సూర్యుని వెలుగుతో పోలిస్తే చాలా తక్కువ. చీకటిలో కొద్దిపాటి వెలుగు యొక్క నిస్సహాయతను ఈ శ్లోకము తెలుపుతుంది.

- "ప్రనష్టే మహసాం రాశౌ" అనగా తేజస్సు యొక్క రాశి నశించిన తరువాత. "ప్రాదుర్భూతం హి తారకైః" అనగా నక్షత్రములు ఉదయించెను. "తమసాభ్యావృతే లోకే" అనగా చీకటితో కప్పబడిన లోకములో. "తావద్భిరపి కిం కృతం" అనగా అంతటి వాటితో కూడా ఏమి చేయగలము?

శ్లోకం 55:

త ఏవ భానవో భానోస్తారకావపుషా స్థితాః . తథాప్యేకః స నాస్తీతి తమాంసి విజజృంభిరే .. 55..

తాత్పర్యము:

సూర్యుని యొక్క కిరణములే నక్షత్రముల రూపములో ఉన్నవి. అయినప్పటికీ ఆ ఒక్క సూర్యుడు లేకపోవుట వలన చీకట్లు వ్యాపించెను.

విశేషాలు:

- నక్షత్రములు కూడా సూర్యుని యొక్క వెలుగును ప్రతిబింబిస్తాయి. అయినప్పటికీ సూర్యుని యొక్క ప్రత్యక్షమైన వెలుగు లేకపోతే చీకటి పెరుగుతుంది. ముఖ్యమైన దాని యొక్క లేమి యొక్క ప్రభావమును ఈ శ్లోకము తెలుపుతుంది.
- "త ఏవ భానవః భానోః" అనగా సూర్యుని యొక్క ఆ కిరణములే. "తారకావపుషా స్థితాః" అనగా నక్షత్రముల రూపములో ఉన్నవి. "తథాపి ఏకః సః నాస్తి ఇతి" అనగా అయినప్పటికీ ఆ ఒక్క సూర్యుడు లేడు అని. "తమాంసి విజజృంభిరే" అనగా చీకట్లు వ్యాపించెను.

శ్లోకం 56:

ప్రాయో జాత్యనురోధాయ పద్మమాత్రే నిమీలతి . భానుహస్తగతేనాపి పంకజేన నిమీలితం .. 56..

తాత్పర్యము:

సాధారణముగా తమ జాతి యొక్క స్వభావమును అనుసరించి తామరలు సూర్యుడు అస్తమించిన వెంటనే మూసుకుపోతాయి. సూర్యుని కిరణములు పడుచున్నప్పటికీ కొన్ని తామరలు మూసుకుపోయెను.

విశేషాలు:

- ప్రతి వస్తువు దాని సహజ ధర్మమును అనుసరిస్తుంది. సూర్యుడు ఉన్నప్పటికీ కొన్ని తామరలు తమ సహజ స్వభావము ప్రకారము మూసుకుపోయెను.
- "ప్రాయో జాత్యనురోధాయ" అనగా సాధారణముగా తమ జాతి యొక్క స్వభావమును అనుసరించి. "పద్మమాత్రే నిమీలతి" అనగా తామరలు మూసుకుపోతాయి. "భానుహస్తగతేన అపి పంకజేన నిమీలితం" అనగా సూర్యుని కిరణములు పడుచున్నప్పటికీ కొన్ని తామరలు మూసుకుపోయెను.

శ్లోకం 57:

తథా సాంద్రీభవంతి స్మ తమాంసి హరితాం ముఖే . వ్యాప్నువంతి హి తాన్యేవ విహన్యంతే యథా మిథః .. 57..

తాత్పర్యము:

అలాగే చీకట్లు అన్ని దిక్కులందు దట్టముగా వ్యాపించెను. అవి ఒకదానితో ఒకటి కలిసి మరింతగా వ్యాపించుచున్నట్లుండెను.

విశేషాలు:

- చీకటి క్రమముగా అన్ని వైపులా వ్యాపించును మరియు ఒక చీకటి ప్రాంతము వేరొక చీకటి ప్రాంతముతో కలిసి మరింత దట్టముగా మారును.
- "తథా సాంద్రీభవంతి స్మ తమాంసి హరితాం ముఖే" అనగా అలా చీకట్లు అన్ని దిక్కులందు దట్టముగా వ్యాపించెను. "వ్యాప్నువంతి హి తాని ఏవ విహన్యంతే యథా మిథః" అనగా అవి ఒకదానితో ఒకటి కలిసి మరింతగా వ్యాపించుచున్నట్లుండెను.

శ్లోకం 58:

శైవలోత్పలభృంగాణాం సరసీషు నిశాముఖే . స్పర్శసౌరభకూజాభిః స్వం స్వం రూపమబుధ్యత .. 58..

తాత్పర్యము:

రాత్రి ప్రారంభమందు సరస్సులలో నాచు, కలువలు మరియు తుమ్మెదలు తాకిడి, వాసన మరియు శబ్దముల ద్వారా తమ తమ ఉనికిని తెలుపుచుండెను.

విశేషాలు:

- రాత్రి వేళ సరస్సులో ఉండే వివిధ జీవులు తమ స్పర్శ, వాసన మరియు శబ్దముల ద్వారా తమ ఉనికిని చాటుకుంటున్నాయి. ప్రకృతి యొక్క సూక్ష్మమైన విషయాలను ఈ శ్లోకము తెలుపుతుంది.
- "శైవలోత్పలభృంగాణాం" అనగా నాచు, కలువలు మరియు తుమ్మెదల యొక్క. "సరసీషు నిశాముఖే" అనగా సరస్సులలో రాత్రి ప్రారంభమందు. "స్పర్శసౌరభకూజాభిః" అనగా తాకిడి, వాసన మరియు శబ్దముల ద్వారా. "స్వం స్వం రూపమ్ అబుధ్యత" అనగా తమ తమ ఉనికిని తెలుపుకొనుచుండెను.

శ్లోకం 59:

నిష్పపాతేవ గగనం నిస్సారేవ సాగరః . ఆవవారేవ నిశ్శేషమవిద్యా మహతీ తదా .. 59..

తాత్పర్యము:

ఆకాశము క్రిందకు పడుచున్నట్లుగాను, సముద్రము పైకి వచ్చుచున్నట్లుగాను, గొప్ప అజ్ఞానము అప్పుడు పూర్తిగా కప్పివేసినట్లుగాను ఉండెను.

విశేషాలు:

- రాత్రి యొక్క గాఢాంధకారము భ్రమను కలిగించును. అజ్ఞానము కూడా అటువంటి భ్రమను కలిగిస్తుంది మరియు నిజమైన జ్ఞానమును కప్పివేస్తుంది.
- "నిష్పపాత ఇవ గగనం" అనగా ఆకాశము క్రిందకు పడుచున్నట్లుగా. "నిస్ససార ఇవ సాగరః" అనగా సముద్రము పైకి వచ్చుచున్నట్లుగా. "ఆవవార ఇవ నిశ్శేషమ్ అవిద్యా మహతీ తదా" అనగా గొప్ప అజ్ఞానము అప్పుడు పూర్తిగా కప్పివేసినట్లుగా.

శ్లోకం 60:

అయశ్శృంఖలవత్ క్రష్టుమాహర్తుం తృణపూలవత్ . ఆశ్యానపకవచ్ఛేత్తుమాసీచ్ఛక్యం తదా తమః .. 60..

తాత్పర్యము:

అప్పుడు చీకటి ఇనుప గొలుసు వలె బంధించుటకు, గడ్డిపరక వలె తీసివేయుటకు మరియు పచ్చి మామిడికాయ వలె కోయుటకు సాధ్యమైనట్లుండెను.

విశేషాలు:

- చీకటి యొక్క దట్టమైన స్థితిని వర్ణించుటకు వివిధ ఉపమానములు ఉపయోగించబడ్డాయి. చీకటి బంధించగలదు, తీసివేయగలదు మరియు కోయగలదు అనే భావన దాని యొక్క తీవ్రతను తెలియజేస్తుంది.
- "అయశ్శృంఖలవత్ క్రష్టుమ్" అనగా ఇనుప గొలుసు వలె బంధించుటకు. "ఆహర్తుమ్ తృణపూలవత్" అనగా గడ్డిపరక వలె తీసివేయుటకు. "ఆశ్యానపకవత్ ఛేత్తుమ్" అనగా పచ్చి మామిడికాయ వలె కోయుటకు. "ఆసీత్ శక్యం తదా తమః" అనగా అప్పుడు చీకటి సాధ్యమైనట్లుండెను.

శ్లోకం 61:

అనిమ్త్రార్యేణ మనసాప్యనావ్యేన చ రంహసా . స్రోతసేవాంధకారస్య స నిన్యే నీపకాననం .. 61..

తాత్పర్యము:

నిలుపలేని మనస్సుతో మరియు అడ్డుకోలేని వేగముతో, చీకటి యొక్క ప్రవాహము వలె అతడు నీప వనమునకు కొనిపోబడెను.

విశేషాలు:

- ధనంజయుడు అలసిపోయినప్పటికీ మరియు బాధపడుతున్నప్పటికీ, అతని మనస్సు యొక్క వేగము మరియు చీకటి యొక్క ప్రభావము అతనిని నీప వనము వైపు నడిపించెను.
- "అనిమ్త్రార్యేణ మనసా" అనగా నిలుపలేని మనస్సుతో. "అనావ్యేన చ రంహసా" అనగా అడ్డుకోలేని వేగముతో. "స్రోతసా ఇవ అంధకారస్య" అనగా చీకటి యొక్క ప్రవాహము వలె. "స నిన్యే నీపకాననం" అనగా అతడు నీప వనమునకు కొనిపోబడెను.

శ్లోకం 62:

సోమవారోపవాసేన సోఽధ్వఖేదేన తావతా . విప్రయోగేణ సార్ధాంచ వివ్యథే కేవలం తదా .. 62..

తాత్పర్యము:

సోమవారము ఉపవాసము వలన, అంతటి ప్రయాణపు అలసట వలన మరియు తన భార్య యొక్క వియోగము వలన అతడు అప్పుడు చాలా బాధపడెను.

విశేషాలు:

- ధనంజయుడు ఉపవాసము, ప్రయాణపు అలసట మరియు భార్య యొక్క వియోగము వలన తీవ్రమైన బాధను అనుభవించెను. అతని యొక్క భక్తి మరియు కష్టములు ఇక్కడ తెలుపబడ్డాయి.
- "సోమవారోపవాసేన" అనగా సోమవారము ఉపవాసము వలన. "అధ్వఖేదేన తావతా" అనగా అంతటి ప్రయాణపు అలసట వలన. "విప్రయోగేణ సార్ధాంచ" అనగా తన భార్య యొక్క వియోగము వలన. "వివ్యథే కేవలం తదా" అనగా అతడు అప్పుడు చాలా బాధపడెను.

శ్లోకం 63:

నోన్నతాని న నిమ్నాని న నమ్రా న చ పాదపాః . సర్వమేకమభాత్ తస్య సాన్నిధ్యాదివ శాంభవాత్ .. 63..

తాత్పర్యము:

అక్కడ ఎత్తైనవి గాని, పల్లమైనవి గాని, వంగినవి గాని చెట్లు లేవు. శివుని యొక్క సన్నిధి వలన అన్నీ ఒకే విధముగా కనిపించెను.

విశేషాలు:

- శివుని యొక్క పవిత్రమైన సన్నిధిలో ప్రకృతి యొక్క భేదాలు తొలగిపోయి అన్నీ సమముగా కనిపించెను. ఇది దైవశక్తి యొక్క మహిమను తెలుపుతుంది.

- "నోన్నతాని న నిమ్నాని" అనగా ఎత్తైనవి గాని, పల్లమైనవి గాని లేవు. "న నమ్రా న చ పాదపాః" అనగా వంగినవి గాని చెట్లు గాని లేవు. "సర్వమ్ ఏకమ్ అభాత్" అనగా అన్నీ ఒకే విధముగా కనిపించెను. "తస్య సాన్నిధ్యాత్ ఇవ శాంభవాత్" అనగా శివుని యొక్క సన్నిధి వలన వలె.

శ్లోకం 64:

అశ్రౌషీదశ్రుతచరమమృతస్యేవ నిర్ఝరం . గానమాతోద్యసంభిన్నం గంధర్వాణామదూరతః .. 64..

తాత్పర్యము:

అతడు ఇంతకు ముందెన్నడూ వినని, అమృతము యొక్క జలపాతము వలె ఉన్న, గానము మరియు వాద్యముల యొక్క కలయికతో కూడిన గంధర్వుల యొక్క సంగీతమును సమీపమున వినెను.

విశేషాలు:

- ధనంజయుడు నీప వనములో దివ్యమైన సంగీతమును వినెను. గంధర్వుల యొక్క సంగీతము అమృతము వలె శ్రావ్యముగా ఉండెను. ఇది ఆ ప్రదేశము యొక్క పవిత్రతను సూచిస్తుంది.
- "అశ్రౌషీత్ అశ్రుతచరమ్" అనగా ఇంతకు ముందెన్నడూ విననిది వినెను. "అమృతస్య ఇవ నిర్ఝరం" అనగా అమృతము యొక్క జలపాతము వలె. "గానమాతోద్యసంభిన్నం" అనగా గానము మరియు వాద్యముల యొక్క కలయికతో కూడిన. "గంధర్వాణాం అదూరతః" అనగా గంధర్వుల యొక్క సమీపము నుండి.

శ్లోకం 65:

స తచ్ఛబ్దానుసారేణ సంప్రసర్పంఛనైః శనైః . దయయా దేవదేవస్య దివ్యం చక్షురధారయత్ .. 65..

తాత్పర్యము:

అతడు ఆ శబ్దమును అనుసరించి మెల్లగా కదులుచుండగా, దేవదేవుడైన శివుని యొక్క దయ వలన దివ్యమైన దృష్టిని పొందెను.

విశేషాలు:

- ధనంజయుడు ఆ దివ్యమైన సంగీతమును అనుసరించి వెళ్ళుచుండగా, శివుని అనుగ్రహము వలన అతనికి దివ్య దృష్టి లభించెను. దీనితో అతడు దివ్య లోకమును చూడగలిగెను.
- "స తచ్ఛబ్దానుసారేణ సంప్రసర్పన్ శనైః శనైః" అనగా అతడు ఆ శబ్దమును అనుసరించి మెల్లగా కదులుచుండగా. "దయయా దేవదేవస్య" అనగా దేవదేవుడైన శివుని యొక్క దయ వలన. "దివ్యం చక్షుః అధారయత్" అనగా దివ్యమైన దృష్టిని పొందెను.

శ్లోకం 66:

స దివ్యలింగమాభితః సందదర్శ సురానృషీన్ . ధ్యాయతో గాయతః సామాన్యర్చతశ్చాభిషించతః .. 66..

తాత్పర్యము:

అతడు ఆ దివ్యమైన లింగము చుట్టూ దేవతలు మరియు ఋషులు ధ్యానించుచుండగా, గానము చేయుచుండగా, సామవేదమును పాడుచుండగా, పూజించుచుండగా మరియు అభిషేకించుచుండగా చూచెను.

విశేషాలు:

- ధనంజయుడు తన దివ్య దృష్టితో శివలింగము చుట్టూ దేవతలు మరియు ఋషులు శివుని వివిధ రూపాలలో పూజించుటను దర్శించెను.
- "స దివ్యలింగమ్ ఆభితః సందదర్శ" అనగా అతడు ఆ దివ్యమైన లింగము చుట్టూ చూచెను. "సురాన్ ఋషీన్" అనగా దేవతలు మరియు ఋషులు. "ధ్యాయతః గాయతః సామాని అర్చతః చ అభిషించతః" అనగా ధ్యానించుచున్న, గానము చేయుచున్న, సామవేదమును పాడుచున్న, పూజించుచున్న మరియు అభిషేకించుచున్న వారిని.

శ్లోకం 67:

ననృతుః ప్రమథాః క్వాపి జగుః సామాని సామగాః . ననృతుర్దేవసుదృశో జగురన్యత్ర కిన్నరాః .. 67..

తాత్పర్యము:

కొన్ని చోట్ల ప్రమథులు నృత్యము చేయుచుండగా, సామగాయకులు సామవేదమును పాడుచుండిరి. దేవతా స్త్రీలు నృత్యము చేయుచుండగా, ఇతర చోట్ల కిన్నరులు గానము చేయుచుండిరి.

విశేషాలు:

- శివుని యొక్క ఆనందకరమైన వాతావరణములో ప్రమథులు, సామగాయకులు, దేవతా స్త్రీలు మరియు కిన్నరులు తమతమ రీతులలో శివుని సేవించుచుండిరి.
- "ననృతుః ప్రమథాః క్వాపి" అనగా కొన్ని చోట్ల ప్రమథులు నృత్యము చేసిరి. "జగుః సామాని సామగాః" అనగా సామగాయకులు సామవేదమును పాడిరి. "ననృతుః దేవసుదృశః" అనగా దేవతా స్త్రీలు నృత్యము చేసిరి. "జగుః అన్యత్ర కిన్నరాః" అనగా ఇతర చోట్ల కిన్నరులు పాడిరి.

శ్లోకం 68:

కమలైః కనకాబ్జిన్యా విమలైరుభయైరపి . స సురైః సార్ధమానర్చ శర్వాణీచంద్రశేఖరౌ .. 68..

తాత్పర్యము:

అతడు దేవతలతో కలిసి బంగారు వర్ణము గల మరియు నిర్మలమైన తెల్లని తామరలతో శివుని మరియు పార్వతిని పూజించెను.

విశేషాలు:

- ధనంజయుడు దేవతలతో కలిసి వివిధ రంగుల మరియు స్వచ్ఛమైన తామరలతో శివపార్వతులను పూజించెను. ఇది అతని యొక్క భక్తిని మరియు దేవతల యొక్క సహకారమును తెలుపుతుంది.
- "కమలైః కనకాబ్జిన్యా విమలైః ఉభయైః అపి" అనగా బంగారు వర్ణము గల మరియు నిర్మలమైన తెల్లని తామరలతో. "స సురైః సార్ధమ్ ఆనర్చ" అనగా అతడు దేవతలతో కలిసి పూజించెను. "శర్వాణీచంద్రశేఖరౌ" అనగా పార్వతి మరియు చంద్రుని శిఖయందు ధరించిన శివుని.

శ్లోకం 69:

ప్రభాతాయాం చ శర్వర్యాం ప్రవృత్తే జనచంక్రమే . స యత్రైక్షిష్ట దేవర్షీంస్తత్రైక్షిష్ట తరూన్ మృగాన్ .. 69..

తాత్పర్యము:

రాత్రి గడిచి ఉదయము వచ్చిన తరువాత, ప్రజల రాకపోకలు మొదలైనప్పుడు, అతడు ఎక్కడ దేవతలు మరియు ఋషులను చూచెనో అక్కడ చెట్లు మరియు జంతువులను చూచెను.

విశేషాలు:

- రాత్రి యొక్క దివ్యమైన దర్శనము ఉదయమునకు మాయమయ్యెను. ధనంజయుడు రాత్రి చూసిన దివ్యమైన దృశ్యమునకు బదులుగా సాధారణమైన ప్రకృతిని చూచెను. ఇది దివ్య దృష్టి యొక్క తాత్కాలిక స్వభావమును సూచిస్తుంది.
- "ప్రభాతాయాం చ శర్వర్యాం" అనగా రాత్రి గడిచి ఉదయము వచ్చిన తరువాత. "ప్రవృత్తే జనచంక్రమే" అనగా ప్రజల రాకపోకలు మొదలైనప్పుడు. "స యత్ర ఐక్షిష్ట దేవర్షీన్" అనగా అతడు ఎక్కడ దేవతలు మరియు ఋషులను చూచెనో. "తత్ర ఐక్షిష్ట తరూన్ మృగాన్" అనగా అక్కడ చెట్లు మరియు జంతువులను చూచెను.

శ్లోకం 70:

స తు తేనాద్భుతేనైవ నిర్వృత్తామృతపారణః . వ్రతాంగం పారణాం కర్తుం ప్రాప నేదీయసీం పురీం .. 70..

తాత్పర్యము:

అతడు ఆ అద్భుతమైన అనుభవముతోనే అమృతము వంటి ఆహారమును స్వీకరించినవాడై, తన వ్రతము యొక్క పారణ చేయుటకు సమీపమున ఉన్న పట్టణమునకు చేరెను.

విశేషాలు:

- ధనంజయుడు ఆ దివ్యమైన దర్శనముతో తృప్తి చెంది, తన ఉపవాసమును విరమించుటకు సమీప పట్టణమునకు వెళ్ళెను. ఆ దివ్య అనుభవము అతనికి అమృతము వంటి ఆహారమును స్వీకరించిన అనుభూతిని కలిగించెను.
- "స తు తేన అద్భుతేన ఏవ నిర్వృత్తామృతపారణః" అనగా అతడు ఆ అద్భుతమైన అనుభవముతోనే అమృతము వంటి ఆహారమును స్వీకరించినవాడై. "వ్రతాంగం పారణాం కర్తుమ్" అనగా తన వ్రతము యొక్క పారణ చేయుటకు. "ప్రాప నేదీయసీం పురీం" అనగా సమీపమున ఉన్న పట్టణమునకు చేరెను.

శ్లోకం 71:

ద్రమిడాన్వయమూర్ధన్యో ద్వితీయ ఇవ వాసవః . ప్రశశాస మహీం యత్ర పార్థివః కులశేఖరః .. 71..

తాత్పర్యము:

ద్రవిడ వంశమునకు చెందిన శ్రేష్ఠుడు, రెండవ ఇంద్రుని వలె ఉన్న కులశేఖరుడు అనే రాజు ఎక్కడ భూమిని పాలించుచుండెనో.

విశేషాలు:

- ధనంజయుడు కులశేఖరుడు పాలించుచున్న పట్టణమునకు వెళ్ళెను. కులశేఖరుడు ద్రవిడ వంశమునకు చెందిన గొప్ప రాజు మరియు ఇంద్రునితో పోల్చదగినవాడు.
- "ద్రమిడాన్వయమూర్ధన్యః" అనగా ద్రవిడ వంశమునకు చెందిన శ్రేష్ఠుడు. "ద్వితీయః ఇవ వాసవః" అనగా రెండవ ఇంద్రుని వలె. "ప్రశశాస మహీం యత్ర పార్థివః కులశేఖరః" అనగా కులశేఖరుడు అనే రాజు ఎక్కడ భూమిని పాలించుచుండెనో.

శ్లోకం 72:

సంగమ్య బంధుభిః సార్ధం విశ్రమ్య చ యథాసుఖం . వృత్తం విజ్ఞాపయామాస రాజ్ఞే సర్వ స్వమద్భుతం .. 72..

తాత్పర్యము:

బంధువులతో కలిసి, తన ఇష్టము వచ్చినట్లు విశ్రమించిన తరువాత, అతడు తన యొక్క అద్భుతమైన అనుభవమునంతటిని రాజుకు తెలియజేసెను.

విశేషాలు:

- ధనంజయుడు తన బంధువులను కలిసి కొంత విశ్రాంతి తీసుకున్న తరువాత, తాను చూసిన దివ్యమైన దృశ్యమును మరియు అనుభవించిన దానిని రాజు కులశేఖరునికి వివరించెను.

- "సంగమ్య బంధుభిః సార్ధం" అనగా బంధువులతో కలిసి. "విశ్రమ్య చ యథాసుఖం" అనగా తన ఇష్టము వచ్చినట్లు విశ్రమించి. "వృత్తం విజ్ఞాపయామాస రాజ్ఞే" అనగా జరిగిన దానిని రాజుకు తెలియజేసెను. "సర్వం స్వమ్ అద్భుతమ్" అనగా తన యొక్క అద్భుతమైన అంతా.

శ్లోకం 73:

స జాతు పురుషం కంచిచ్చంద్రచూడజటాధరం . నిద్రాణోఽన్తర్దృశాద్రాక్షీన్నృపతిః కులశేఖరః .. 73..

తాత్పర్యము:

ఒకసారి కులశేఖరుడు అనే రాజు నిద్రలో తన యొక్క అంతర్ దృష్టితో చంద్రుని శిఖయందు ధరించిన మరియు జడలు గల ఒక పురుషుని చూచెను.

విశేషాలు:

- రాజు కులశేఖరుడు కలలో శివుని దర్శించెను. శివుని యొక్క రూపము చంద్రుని ధరించిన మరియు జడలు గల పురుషుని వలె ఉండెను.
- "స జాతు పురుషం కంచిత్" అనగా ఒకసారి ఒక పురుషుని. "చంద్రచూడజటాధరం" అనగా చంద్రుని శిఖయందు ధరించిన మరియు జడలు గలవాడు. "నిద్రాణః అంతర్దృశా అద్రాక్షీత్" అనగా నిద్రలో తన యొక్క అంతర్ దృష్టితో చూచెను. "నృపతిః కులశేఖరః" అనగా కులశేఖరుడు అనే రాజు.

శ్లోకం 74:

నన్వస్తి నగరాదస్మాత్ పశ్చిమం నీపకాననం . వన్యైర్మృగగణైః సార్ధం వసామోఽత్ర చిరం వయం .. 74..

తాత్పర్యము:

నిశ్చయముగా ఈ పట్టణమునకు పడమర దిక్కున నీప వనము ఉన్నది. మేము అడవి జంతువుల సమూహముతో కలిసి ఇక్కడ చాలా కాలము నివసించాము.

విశేషాలు:

- కలలో కనిపించిన ఆ పురుషుడు (శివుడు) కులశేఖరునికి నీప వనము గురించి మరియు అక్కడ తాను జంతువులతో కలిసి నివసించుచున్నట్లు చెప్పెను.
- "నన్వు అస్తి నగరాత్ అస్మాత్ పశ్చిమం నీపకాననం" అనగా నిశ్చయముగా ఈ పట్టణమునకు పడమర దిక్కున నీప వనము ఉన్నది. "వన్యైః మృగగణైః సార్ధం వసామః అత్ర చిరం వయం" అనగా మేము అడవి జంతువుల సమూహముతో కలిసి ఇక్కడ చాలా కాలము నివసించాము.

శ్లోకం 75:

తద్వనం నగరీకృత్య తదేవాధివసన్ స్వయం . కులముద్ధృత్య వత్స! త్వం కురు నామేదమర్థవత్ .. 75..

తాత్పర్యము:

వత్సా! ఆ వనమును పట్టణముగా మార్చి, స్వయముగా దానిని నివసించుటకు అనువైన ప్రదేశముగా చేయుము. నీ వంశమును ఉద్ధరించుటకు ఈ పేరును అర్థవంతముగా చేయుము.

విశేషాలు:

- శివుడు కలలో కులశేఖరునికి నీప వనమును పట్టణముగా మార్చమని మరియు దానిని నివసించుటకు అనువైన ప్రదేశముగా చేయమని ఆజ్ఞాపించెను. దీని ద్వారా అతని వంశము ఉద్ధరించబడుతుందని చెప్పెను.
- "తద్వనం నగరీకృత్య" అనగా ఆ వనమును పట్టణముగా మార్చి. "తద్ ఏవ అధివసన్ స్వయం" అనగా స్వయముగా దానిని నివసించుటకు అనువైన ప్రదేశముగా చేయుము. "కులమ్ ఉద్ధృత్య వత్స!" అనగా వత్సా! నీ వంశమును ఉద్ధరించి. "త్వం కురు నామ ఇదమ్ అర్థవత్" అనగా నీవు ఈ పేరును అర్థవంతముగా చేయుము.

శివలీలార్ణవము - చతుర్థః సర్గః - తాత్పర్యము మరియు విశేషాలు (కొనసాగింపు)

శ్లోకం 76:

ఇత్యుక్త్వాంతర్హితే తస్మిన్నిందుచూడే దయానిధౌ . ప్రత్యబుధ్యత సంహృష్టః ప్రత్యూషే కులశేఖరః .. 76..

తాత్పర్యము:

అని చెప్పి దయానిధియైన చంద్రుని శిఖయందు ధరించిన శివుడు అంతర్ధానము చెందగా, కులశేఖరుడు ఉదయమున సంతోషముతో మేల్కొనెను.

విశేషాలు:

- శివుని యొక్క దర్శనము మరియు ఆజ్ఞ వలన కులశేఖరుడు చాలా సంతోషించెను మరియు ఉదయముననే మేల్కొని ఆ దివ్యమైన స్వప్నము గురించి ఆలోచించెను.
- "ఇతి ఉక్త్వా అంతర్హితే తస్మిన్ ఇందుచూడే దయానిధౌ" అనగా అని చెప్పి దయానిధియైన చంద్రుని శిఖయందు ధరించిన శివుడు అంతర్ధానము చెందగా. "ప్రత్యబుధ్యత సంహృష్టః ప్రత్యూషే కులశేఖరః" అనగా కులశేఖరుడు ఉదయమున సంతోషముతో మేల్కొనెను.

శ్లోకం 77:

అద్భుతం స్వప్నవృత్తాంతమాప్తేషు చ మహత్సు చ . ఆవేదయన్ నృపః ప్రాతరభ్యనంధత తైరపి .. 77..

తాత్పర్యము:

రాజు ఉదయమున తన ఆప్తులకు మరియు గొప్పవారికి ఆ అద్భుతమైన స్వప్నము యొక్క విషయమును తెలియజేయగా, వారు కూడా దానిని విశ్వసించిరి.

విశేషాలు:

- కులశేఖరుడు తాను కలలో చూసిన శివుని దర్శనము మరియు ఆజ్ఞను తన ముఖ్యమైన మంత్రులకు మరియు గొప్పవారికి చెప్పగా, వారు కూడా దానిని అద్భుతమైనదిగా భావించిరి.
- "అద్భుతం స్వప్నవృత్తాంతమ్ ఆప్తేషు చ మహత్సు చ" అనగా అద్భుతమైన స్వప్నము యొక్క విషయమును తన ఆప్తులకు మరియు గొప్పవారికి. "ఆవేదయన్ నృపః ప్రాతః అభ్యనంధత తైరపి" అనగా రాజు ఉదయమున తెలియజేయగా, వారు కూడా దానిని విశ్వసించిరి.

శ్లోకం 78:

నిశ్చిత్యానుగ్రహం శంభోర్నిర్మిత్సుర్విపినం పురం . సంప్రతస్థే మహీపాలః సావరోధః సబాంధవః .. 78..

తాత్పర్యము:

శివుని యొక్క అనుగ్రహమును నిశ్చయించుకొని, ఆ వనమును పట్టణముగా నిర్మించదలచిన ఆ రాజు, తన అంతఃపుర స్త్రీలతో మరియు బంధువులతో కలిసి బయలుదేరెను.

విశేషాలు:

- కులశేఖరుడు శివుని ఆజ్ఞను శిరసావహించి, ఆ నీప వనమును పట్టణముగా మార్చుటకు తన కుటుంబము మరియు పరివారముతో కలిసి వెళ్ళెను.
- "నిశ్చిత్య అనుగ్రహం శంభోః" అనగా శివుని యొక్క అనుగ్రహమును నిశ్చయించుకొని. "నిర్మిత్సుః విపినం పురం" అనగా ఆ వనమును పట్టణముగా నిర్మించదలచిన. "సంప్రతస్థే మహీపాలః సావరోధః సబాంధవః" అనగా ఆ రాజు తన అంతఃపుర స్త్రీలతో మరియు బంధువులతో కలిసి బయలుదేరెను.

శ్లోకం 79:

ప్రస్థితస్యాగ్రతో వామం ప్రవృత్తస్తస్య ఖంజనః . కటాక్ష ఇవ మీనాక్ష్యాః కలయన్ భావి మంగళం .. 79..

తాత్పర్యము:

బయలుదేరిన అతని ముందు ఎడమ వైపున ఒక పిచ్చుక కదలసాగెను. అది మీనాక్షి యొక్క కటాక్షము వలె రాబోవు శుభమును తెలుపుచుండెను.

విశేషాలు:

- రాజు బయలుదేరుచుండగా ఎడమ వైపున పిచ్చుక కదలటం శుభసూచకముగా భావించబడెను. మీనాక్షి అమ్మవారి కటాక్షము వలె అది రాబోవు శుభములను సూచించెను.
- "ప్రస్థితస్య అగ్రతః వామం ప్రవృత్తః తస్య ఖంజనః" అనగా బయలుదేరిన అతని ముందు ఎడమ వైపున ఒక పిచ్చుక కదలసాగెను. "కటాక్షః ఇవ మీనాక్ష్యాః" అనగా మీనాక్షి యొక్క కటాక్షము వలె. "కలయన్ భావి మంగళం" అనగా రాబోవు శుభమును తెలుపుచున్నది.

శ్లోకం 80:

స కదంబవనం ప్రాప్య సందదర్శ మహాద్భుతం . హైమప్రాకారసంబాధమైంద్రం ధామ మహేశితుః .. 80..

తాత్పర్యము:

అతడు కదంబ వనమును చేరుకొని గొప్ప అద్భుతమును చూచెను. అది బంగారు ప్రాకారములతో నిండిన, మహేశ్వరుని యొక్క స్వర్గలోకము వలె ఉండెను.

విశేషాలు:

- కులశేఖరుడు కదంబ వనమును చేరుకున్నప్పుడు అక్కడ బంగారు ప్రాకారములతో కూడిన అద్భుతమైన శివుని యొక్క నివాసమును చూచెను. ఇది ఆ ప్రదేశము యొక్క పవిత్రతను తెలుపుతుంది.
- "స కదంబవనం ప్రాప్య సందదర్శ మహాద్భుతమ్" అనగా అతడు కదంబ వనమును చేరుకొని గొప్ప అద్భుతమును చూచెను. "హైమప్రాకారసంబాధం ఐంద్రం ధామ మహేశితుః" అనగా బంగారు ప్రాకారములతో నిండిన, మహేశ్వరుని యొక్క స్వర్గలోకము.

శ్లోకం 81:

స దృష్ట్వా సాంబమీశానం సంప్రార్థ్య చ గణాధిపం . న్యయుంక్త శిల్పినో దక్షాన్నిర్మిత్సుర్నగరం నృపః .. 81..

తాత్పర్యము:

అతడు పార్వతీ సమేతుడైన శివుని చూచి, గణపతిని ప్రార్థించి, పట్టణమును నిర్మించదలచిన ఆ రాజు సమర్థులైన శిల్పులను నియమించెను.

విశేషాలు:

- కులశేఖరుడు అక్కడ శివపార్వతులను దర్శించి, గణపతిని ప్రార్థించి, ఆ పట్టణమును నిర్మించుటకు నైపుణ్యము కలిగిన శిల్పులను పిలిపించెను.

- "స దృష్ట్వా సాంబమ్ ఈశానం" అనగా పార్వతీ సమేతుడైన శివుని చూచి. "సంప్రార్థ్య చ గణాధిపం" అనగా గణపతిని ప్రార్థించి. "న్యయుంక్త శిల్పినో దక్షాన్ నిర్మిత్సుః నగరం నృపః" అనగా పట్టణమును నిర్మించదలచిన ఆ రాజు సమర్థులైన శిల్పులను నియమించెను.

శ్లోకం 82:

సర్వే తే విశ్వకర్మాణః సర్వే కుశలతామయాః . సమేత్య మంత్రయాంచక్రుః శిల్పినః పురకర్మణి .. 82..

తాత్పర్యము:

వారందరూ విశ్వకర్మ యొక్క అంశతో ఉన్నవారు, అందరూ నైపుణ్యముతో నిండినవారు. ఆ శిల్పులందరు కలిసి పట్టణ నిర్మాణము గురించి ఆలోచించిరి.

విశేషాలు:

- నియమించబడిన శిల్పులందరు విశ్వకర్మ యొక్క అంశతో జన్మించినవారు మరియు వారి పనిలో చాలా నైపుణ్యము కలవారు. వారందరు కలిసి ఆ పట్టణమును ఎలా నిర్మించాలో ప్రణాళిక వేసిరి.
- "సర్వే తే విశ్వకర్మాణః" అనగా వారందరూ విశ్వకర్మ యొక్క అంశతో ఉన్నవారు. "సర్వే కుశలతామయాః" అనగా అందరూ నైపుణ్యముతో నిండినవారు. "సమేత్య మంత్రయాంచక్రుః శిల్పినః పురకర్మణి" అనగా ఆ శిల్పులందరు కలిసి పట్టణ నిర్మాణము గురించి ఆలోచించిరి.

శ్లోకం 83:

స్వస్తికం సర్వతోభద్రం మండలం దీర్ఘవృత్తకం . నిర్మిత్సమానా నగరం తే విప్రావాదిషుర్మిథః .. 83..

తాత్పర్యము:

స్వస్తికము, సర్వతోభద్రము, మండలము మరియు దీర్ఘవృత్తాకారము వంటి వివిధ ఆకారములలో పట్టణమును నిర్మించదలచిన ఆ శిల్పులు ఒకరితో ఒకరు చర్చించుకొనిరి.

విశేషాలు:

- శిల్పులు పట్టణము యొక్క ఆకారము గురించి వివిధ రకాలైన ప్రణాళికలను చర్చించిరి. స్వస్తికము, సర్వతోభద్రము, మండలము మరియు దీర్ఘవృత్తాకారము వంటి వివిధ ఆకారములను వారు పరిశీలించిరి.
- "స్వస్తికం సర్వతోభద్రం మండలం దీర్ఘవృత్తకం" అనగా స్వస్తికము, సర్వతోభద్రము, మండలము మరియు దీర్ఘవృత్తాకారము. "నిర్మిత్సమానా నగరం తే విప్రావాదిషుర్మిథః" అనగా పట్టణమును నిర్మించదలచిన ఆ శిల్పులు ఒకరితో ఒకరు చర్చించుకొనిరి.

శ్లోకం 84:

శిల్పిష్వేక ఇవాగత్య సిద్ధః స్వప్నేక్షితః పురః . ఇతికర్తవ్యతాం తేషాముపాదిక్షత్ ప్రభోః పురః .. 84..

తాత్పర్యము:

శిల్పులలో ఒకరి వలె వచ్చి, ఇంతకు ముందు కలలో కనిపించిన సిద్ధుడు, శివుని యొక్క పట్టణము యొక్క నిర్మాణము గురించి వారికి ఏమి చేయాలో ఉపదేశించెను.

విశేషాలు:

- ఇంతకు ముందు రాజు కలలో కనిపించిన సిద్ధుడు, ఇప్పుడు శిల్పులలో ఒకరి రూపములో వచ్చి, ఆ పట్టణమును ఎలా నిర్మించాలో వారికి వివరించెను. ఇది శివుని యొక్క ప్రత్యక్షమైన సహాయమును సూచిస్తుంది.
- "శిల్పిషు ఏకః ఇవ ఆగత్య సిద్ధః స్వప్నేక్షితః పురః" అనగా శిల్పులలో ఒకరి వలె వచ్చి, ఇంతకు ముందు కలలో కనిపించిన సిద్ధుడు. "ఇతికర్తవ్యతాం తేషాముపాదిక్షత్ ప్రభోః పురః" అనగా శివుని యొక్క పట్టణము యొక్క నిర్మాణము గురించి వారికి ఏమి చేయాలో ఉపదేశించెను.

శ్లోకం 85:

స్వప్నదర్శనసంవాదిః తద్రూపం తస్య చింతయన్ . యావద్ దదర్శ నృపతిస్తావదంతరధత్త సః .. 85..

తాత్పర్యము:

స్వప్నములో చూసిన రూపమును గుర్తుచేసుకొనుచు, రాజు అతనిని చూడగలిగినంత వరకు అతడు అంతర్ధానము చెందెను.

విశేషాలు:

- రాజు కులశేఖరుడు ఆ సిద్ధుని యొక్క రూపమును గుర్తుచేసుకొనుచుండగా, అతడు రాజు చూచుచుండగానే మాయమయ్యెను. ఇది ఆ సిద్ధుడు సామాన్యుడు కాదని తెలుపుతుంది.
- "స్వప్నదర్శనసంవాదిః తద్రూపం తస్య చింతయన్" అనగా స్వప్నములో చూసిన రూపమును గుర్తుచేసుకొనుచు. "యావత్ దదర్శ నృపతిః తావత్ అంతరధత్త సః" అనగా రాజు అతనిని చూడగలిగినంత వరకు అతడు అంతర్ధానము చెందెను.

శ్లోకం 86:

పశ్యన్ననుగ్రహం శంభోః స్వప్నజాగరయోః సమం . ఉత్సేహే స తు భూయోఽపి పార్థివః పురకర్మణి .. 86..

తాత్పర్యము:

స్వప్నములో మరియు మేల్కొని ఉన్నప్పుడు శివుని యొక్క అనుగ్రహమును సమానముగా చూసిన ఆ రాజు, పట్టణ నిర్మాణ కార్యములో మరింత ఉత్సాహముతో నిమగ్నమయ్యెను.

విశేషాలు:

- కులశేఖరుడు స్వప్నములో మరియు మేల్కొని ఉన్నప్పుడు కూడా శివుని యొక్క అనుగ్రహమును అనుభవించి, ఆ పట్టణమును నిర్మించుటకు మరింత ఉత్సాహముతో పని చేయసాగెను.
- "పశ్యన్ అనుగ్రహం శంభోః స్వప్నజాగరయోః సమం" అనగా స్వప్నములో మరియు మేల్కొని ఉన్నప్పుడు శివుని యొక్క అనుగ్రహమును సమానముగా చూసిన. "ఉత్సేహే స తు భూయః అపి పార్థివః పురకర్మణి" అనగా ఆ రాజు పట్టణ నిర్మాణ కార్యములో మరింత ఉత్సాహముతో నిమగ్నమయ్యెను.

శ్లోకం 87:

అపి తద్విపినం సాంద్రమజ్ఞాతాలోకసంకథం . శాసనాత్ పాండ్యనృపతేర్జాతం జాంగలవత్ క్షణాత్ .. 87..

తాత్పర్యము:

చాలా దట్టమైనది మరియు వెలుగు యొక్క ప్రసక్తి లేని ఆ వనము కూడా పాండ్య రాజు యొక్క ఆజ్ఞ వలన క్షణములో ఎడారి వలె మారెను.

విశేషాలు:

- కులశేఖరుడు పాండ్య వంశానికి చెందిన రాజు. అతని ఆజ్ఞ వలన ఆ దట్టమైన నీప వనము క్షణకాలములో ఎడారి వలె మారి, పట్టణ నిర్మాణమునకు అనువుగా మారెను. రాజు యొక్క శక్తి మరియు శివుని యొక్క అనుగ్రహము ఇక్కడ తెలుస్తుంది.
- "అపి తద్విపినం సాంద్రమ్ అజ్ఞాతాలోకసంకథం" అనగా చాలా దట్టమైనది మరియు వెలుగు యొక్క ప్రసక్తి లేని ఆ వనము కూడా. "శాసనాత్ పాండ్యనృపతేః జాతం జాంగలవత్ క్షణాత్" అనగా పాండ్య రాజు యొక్క ఆజ్ఞ వలన క్షణములో ఎడారి వలె మారెను.

శ్లోకం 88:

తపనేందుకరాలీఢే తస్మిన్ దిష్ట్యా వనోదరే . బ్రహ్మచర్యం జహుశ్చక్రా దుర్భిక్షం చ చకోరికాః .. 88..

తాత్పర్యము:

సూర్యుని మరియు చంద్రుని కిరణములచే తాకబడిన ఆ అడవి ప్రాంతములో, అదృష్టవశాత్తు చక్రవాక పక్షులు తమ జంటను విడిచిపెట్టుటను మరియు చకోర పక్షులు దుర్భిక్షమును విడిచిపెట్టెను.

విశేషాలు:

- ఆ ప్రాంతము పట్టణముగా మారుట వలన చక్రవాక పక్షులు తమ జంటను విడిచి ఒంటరిగా ఉండుటను మానుకొనెను మరియు చకోర పక్షులకు ఆహార కొరత తీరెను. ఇది ఆ ప్రాంతము యొక్క శుభకరమైన మార్పును సూచిస్తుంది.
- "తపనేందుకరాలీఢే తస్మిన్ దిష్ట్యా వనోదరే" అనగా సూర్యుని మరియు చంద్రుని కిరణములచే తాకబడిన ఆ అడవి ప్రాంతములో, అదృష్టవశాత్తు. "బ్రహ్మచర్యం జహుః చక్రాః దుర్భిక్షం చ చకోరికాః" అనగా చక్రవాక పక్షులు తమ జంటను విడిచిపెట్టుటను మరియు చకోర పక్షులు దుర్భిక్షమును విడిచిపెట్టెను.

శ్లోకం 89:

చరంతో జంతవో యత్ర జాతా వనచరాః పురా . తదేవాసీద్ వనచరం తత్క్షణం తస్య శాసనాత్ .. 89..

తాత్పర్యము:

పూర్వము అడవిలో తిరుగుచున్న జంతువులు ఎక్కడ ఉండెనో, ఆ ప్రదేశము రాజు యొక్క ఆజ్ఞ వలన క్షణములో నివాసయోగ్యమైన అడవి ప్రాంతముగా మారెను.

విశేషాలు:

- రాజు యొక్క ఆజ్ఞ వలన ఆ ప్రాంతము పట్టణముగా మారినప్పటికీ, అక్కడ నివసించుచున్న జంతువులకు ఎటువంటి ఇబ్బంది కలుగలేదు. ఆ ప్రాంతము వారికి నివసించుటకు అనువైన అడవి ప్రాంతముగానే ఉండెను.
- "చరంతో జంతవో యత్ర జాతా వనచరాః పురా" అనగా పూర్వము అడవిలో తిరుగుచున్న జంతువులు ఎక్కడ ఉండెనో. "తద్ ఏవ ఆసీత్ వనచరం తత్క్షణం తస్య శాసనాత్" అనగా ఆ ప్రదేశము రాజు యొక్క ఆజ్ఞ వలన క్షణములో నివాసయోగ్యమైన అడవి ప్రాంతముగానే ఉండెను.

శ్లోకం 90:

షణ్ణామప్యధ్వనామంతే శాశ్వతం పదమైశ్వరం . ఇతి శ్రుత్వైవ సిద్ధాంతమధ్వాంతం తదయం వ్యధాత్ .. 90..

తాత్పర్యము:

ఆరు మార్గముల యొక్క అంతమున శాశ్వతమైన మరియు ఐశ్వర్యవంతమైన పదవి ఉన్నదని వినగానే, అతడు అజ్ఞానము అనే చీకటిని తొలగించెను.

విశేషాలు:

- ఆరు ఆధ్యాత్మిక మార్గముల యొక్క అంతిమ లక్ష్యము శాశ్వతమైన మోక్షమని తెలుసుకొన్న వెంటనే, కులశేఖరుడు అజ్ఞానమును విడిచి జ్ఞానమును పొందెను.

- "షణ్ణామపి అధ్వనామ్ అంతే" అనగా ఆరు మార్గముల యొక్క అంతమున. "శాశ్వతం పదమ్ ఐశ్వరం" అనగా శాశ్వతమైన మరియు ఐశ్వర్యవంతమైన పదవి. "ఇతి శ్రుత్వా ఏవ సిద్ధాంతమ్" అనగా ఈ సిద్ధాంతమును వినగానే. "అధ్వాంతం తత్ అయం వ్యధాత్" అనగా అజ్ఞానము అనే చీకటిని అతడు తొలగించెను.

శ్లోకం 91:

అప్యాంతరతమో హిర్తుర్బాహ్యే తమసి కా క్షమా . లాభోఽయం యచ్ఛివాదారాదియంతం కాలమాస్త తత్ .. 91..

తాత్పర్యము:

లోపలి చీకటిని తొలగించువాడు బయటి చీకటిని ఎలా సహించగలడు? శివుని యందు మనస్సు నిలిపినందువలన ఇంత కాలము ఉన్నది లాభమే.

విశేషాలు:

- జ్ఞానము పొందిన కులశేఖరుడు తన అంతరంగములోని అజ్ఞానము తొలగిన తరువాత బాహ్య ప్రపంచములోని చీకటిని లెక్కచేయలేదు. శివుని యందు మనస్సును నిలుపుటయే గొప్ప లాభమని భావించెను.
- "అపి ఆంతరతమః హి అర్తుః" అనగా లోపలి చీకటిని తొలగించువాడు. "బాహ్యే తమసి కా క్షమా" అనగా బయటి చీకటిని ఎలా సహించగలడు? "లాభః అయం యత్ శివాదారాత్ ఇయంతం కాలమ్ ఆస్త తత్" అనగా శివుని యందు మనస్సు నిలిపినందువలన ఇంత కాలము ఉన్నది లాభమే.

శ్లోకం 92:

ఘాతంఘాతమిహ వ్యాఘ్రాన్ గ్రాహంగ్రాహం శుభాస్త్వచః . అహరన్ వస్త్రదుర్భిక్షం కింకరాస్తస్య శాంకరం .. 92..

తాత్పర్యము:

శివుని యొక్క సేవకులైన భటులు ఇక్కడ ఒక్కొక్క దెబ్బతో పులులను మరియు ఒక్కొక్క పట్టుతో మొసళ్ళను చంపి వాటి మంచి చర్మములను వస్త్రముల కొరతను తీర్చుటకు తీసుకొనిపోయిరి.

విశేషాలు:

- శివుని అనుగ్రహము వలన రాజు యొక్క సేవకులు చాలా బలవంతులుగా ఉండిరి. వారు పులులను మరియు మొసళ్ళను సులభముగా చంపి వాటి చర్మములను ఉపయోగించిరి. ఇది ఆ రాజ్యములో వస్త్రముల కొరత లేదని తెలుపుతుంది.
- "ఘాతంఘాతం ఇహ వ్యాఘ్రాన్ గ్రాహంగ్రాహం శుభాః త్వచః" అనగా ఇక్కడ ఒక్కొక్క దెబ్బతో పులులను మరియు ఒక్కొక్క పట్టుతో మొసళ్ళను వాటి మంచి చర్మములను. "అహరన్ వస్త్రదుర్భిక్షం కింకరాః తస్య శాంకరం" అనగా శివుని యొక్క సేవకులైన భటులు వస్త్రముల కొరతను తీర్చుటకు తీసుకొనిపోయిరి.

శ్లోకం 93:

సంవర్తే తత్ర సత్త్వానాం సమగృహ్యంత కుంజరాః . సర్వ ఏవ శుభః కాలః స్వరూపం యది సుందరం .. 93..

తాత్పర్యము:

అక్కడ జంతువుల సమూహములో ఏనుగులు పట్టుకొనబడి శిక్షణ పొందినవి. రూపము అందముగా ఉంటే కాలమంతా శుభప్రదముగానే ఉంటుంది.

విశేషాలు:

- ఆ నగరములో ఏనుగులను పట్టుకొని వాటికి మంచి శిక్షణ ఇచ్చి ఉపయోగించుకొనేవారు. అందమైన రూపము మరియు మంచి ప్రవర్తన ఉంటే సమయమంతా మంచిగానే ఉంటుందని భావించెడివారు.
- "సంవర్తే తత్ర సత్త్వానాం సమగృహ్యంత కుంజరాః" అనగా అక్కడ జంతువుల సమూహములో ఏనుగులు పట్టుకొనబడినవి. "సర్వ ఏవ శుభః కాలః స్వరూపం యది సుందరం" అనగా రూపము అందముగా ఉంటే కాలమంతా శుభప్రదముగానే ఉంటుంది.

శ్లోకం 94:

సాలమభ్రంకషం చక్రుః సాలం ఛిత్వా సహస్రశః . కిం సాధ్యం బహుభిః క్షుద్రైర్వరమేకో మహోచ్ఛ్రితః .. 94..

తాత్పర్యము:

వారు వేల సంఖ్యలో పెద్ద మర్రి చెట్లను నరికి ఆకాశమును తాకే గోడలను నిర్మించిరి. అనేక చిన్న వాటితో ఏమి సాధ్యము? ఒక్క గొప్ప ఎత్తైనది మేలు కదా.

విశేషాలు:

- ఆ నగర నిర్మాణములో బలమైన మర్రి చెట్లను ఉపయోగించి ఆకాశమును తాకేలా గోడలను నిర్మించిరి. అనేక చిన్న వాటి కంటే ఒక బలమైనది గొప్పదని వారి భావన.
- "సాలమ్ అభ్రంకషం చక్రుః సాలం ఛిత్వా సహస్రశః" అనగా వారు వేల సంఖ్యలో పెద్ద మర్రి చెట్లను నరికి ఆకాశమును తాకే గోడలను నిర్మించిరి. "కిం సాధ్యం బహుభిః క్షుద్రైః వరమ్ ఏకః మహోచ్ఛ్రితః" అనగా అనేక చిన్న వాటితో ఏమి సాధ్యము? ఒక్క గొప్ప ఎత్తైనది మేలు కదా.

శ్లోకం 95:

వప్రక్రియాసు నిర్మగ్నైర్దంతైరమరదంతినాం . శృంగేషు తస్య సాలస్య గవాక్షా విప్రతేనిరే .. 95..

తాత్పర్యము:

గోడల నిర్మాణములో నిమగ్నమైన దేవతా ఏనుగుల యొక్క దంతములచే ఆ మర్రి చెట్టు యొక్క కొమ్మలలో కిటికీలు ఏర్పరుచబడినవి.

విశేషాలు:

- ఆ నగర గోడల నిర్మాణములో ఉపయోగించిన ఏనుగులు దేవతాంశ కలవి. వాటి దంతముల ద్వారా మర్రి చెట్టు కొమ్మలలో అందమైన కిటికీలు ఏర్పడినవి.
- "వప్రక్రియాసు నిర్మగ్నైః దంతైః అమరదంతినాం" అనగా గోడల నిర్మాణములో నిమగ్నమైన దేవతా ఏనుగుల యొక్క దంతములచే. "శృంగేషు తస్య సాలస్య గవాక్షా విప్రతేనిరే" అనగా ఆ మర్రి చెట్టు యొక్క కొమ్మలలో కిటికీలు ఏర్పరుచబడినవి.

శ్లోకం 96:

పరిఖాం ఖనతస్తత్ర ప్రవిష్టానారసాతలం . కే యూయం సగరాణామిత్యన్వయుంజత పన్నగాః .. 96..

తాత్పర్యము:

అక్కడ కందకమును తవ్వుచున్నప్పుడు పాతాళ లోకమునకు ప్రవేశించిన వారిని చూసి, "మీరెవరు, మా నివాసమునకు ఎందుకు వచ్చారు?" అని సర్పములు అడిగెను.

విశేషాలు:

- ఆ నగరము చుట్టూ కందకమును తవ్వుచున్నప్పుడు, వారు పాతాళ లోకమునకు చేరుకొనిరి. అక్కడ ఉన్న సర్పములు వారిని ప్రశ్నించెను.
- "పరిఖాం ఖనతః తత్ర ప్రవిష్టాన్ అరసాతలం" అనగా అక్కడ కందకమును తవ్వుచున్నప్పుడు పాతాళ లోకమునకు ప్రవేశించిన వారిని. "కే యూయం సగరాణాం ఇతి అన్వయుంజత పన్నగాః" అనగా "మీరెవరు, మా నివాసమునకు ఎందుకు వచ్చారు?" అని సర్పములు అడిగెను.

శ్లోకం 97:

పరిఖారంధ్రతస్తత్ర పాతాళాజ్జాహ్నవీజలం . జలయంత్రాదివోత్తస్థౌ భూమ్యంతం భూతలాచ్యుతం .. 97..

తాత్పర్యము:

అక్కడ కందకము యొక్క రంధ్రముల నుండి పాతాళము నుండి గంగా నది యొక్క నీరు భూమి వరకు జలయంత్రముల వలె పైకి ఎగసెను.

విశేషాలు:

- ఆ కందకము తవ్వుచుండగా పాతాళ గంగ పైకి వచ్చి ఆ ప్రాంతమంతా నీటితో నిండిపోయెను. ఇది ఒక అద్భుతమైన దృశ్యము.
- "పరిఖారంధ్రతః తత్ర పాతాళాత్ జాహ్నవీజలం" అనగా అక్కడ కందకము యొక్క రంధ్రముల నుండి పాతాళము నుండి గంగా నది యొక్క నీరు. "జలయంత్రాత్ ఇవ ఉత్తస్థః భూమ్యంతం భూతలాత్ అచ్యుతం" అనగా జలయంత్రముల వలె భూమి వరకు పైకి ఎగసెను, భూమి నుండి కదలకుండా.

శ్లోకం 98:

భగినీం భాగనీశం చ ద్రష్టుం ప్రాకారకైతవాత్ . ఉన్మమజ్జేవ మైనాకః పరిఖాసాగరాత్ తతః .. 98..

తాత్పర్యము:

తన సోదరియైన గంగను మరియు భర్తయైన సముద్రుని చూచుటకు ప్రాకారము అనే నెపముతో మైనాక పర్వతము ఆ కందకము అనే సముద్రము నుండి పైకి వచ్చెను వలె ఉండెను.

విశేషాలు:

- ఆ కందకము సముద్రము వలె పెద్దగా ఉండెను. మైనాక పర్వతము తన సోదరి గంగ మరియు భర్త సముద్రుని చూడాలనే కోరికతో ఆ కందకము నుండి పైకి వచ్చినట్లుండెను.
- "భగినీం భాగనీశం చ ద్రష్టుమ్ ప్రాకారకైతవాత్" అనగా తన సోదరియైన గంగను మరియు భర్తయైన సముద్రుని చూచుటకు ప్రాకారము అనే నెపముతో. "ఉన్మమజ్జేవ మైనాకః పరిఖాసాగరాత్ తతః" అనగా మైనాక పర్వతము ఆ కందకము అనే సముద్రము నుండి పైకి వచ్చెను వలె ఉండెను.

శ్లోకం 99:

రాజసింహైర్నరవ్యాఘ్రైః పూరితం భటకుంజరైః . పురం యథాపురం జజ్ఞే కా తస్యాన్యోపమా భవేత్ .. 99..

తాత్పర్యము:

రాజుల వంటి సింహములు, మనుష్యుల వంటి పులులు మరియు భటుల వంటి ఏనుగులతో నిండిన ఆ పట్టణము స్వర్గలోకము వలె ఉండెను. దానికి వేరొక పోలిక ఏమి చెప్పగలము?

విశేషాలు:

- ఆ నగరములో బలవంతులు మరియు పరాక్రమవంతులు నివసించుచుండిరి. రాజులు సింహముల వలె ధైర్యవంతులుగాను, మనుష్యులు పులుల వలె పరాక్రమవంతులుగాను మరియు భటులు ఏనుగుల వలె బలవంతులుగాను ఉండిరి. అందువలన ఆ పట్టణము స్వర్గలోకము వలె శోభిల్లుచుండెను.

- "రాజసింహైః నరవ్యాఘ్రైః పూరితం భటకుంజరైః" అనగా రాజుల వంటి సింహములు, మనుష్యుల వంటి పులులు మరియు భటుల వంటి ఏనుగులతో నిండిన. "పురం యథాపురం జజ్ఞే కా తస్య అన్యోపమా భవేత్" అనగా ఆ పట్టణము స్వర్గలోకము వలె ఉండెను. దానికి వేరొక పోలిక ఏమి చెప్పగలము?

శ్లోకం 100:

ఛిందద్భిస్తద్వనం తత్ర శేషితం యత్ క్వచిత్ క్వచిత్ . తాన్యేవ తస్యోద్యానాని సర్వతః ప్రచకాశిరే .. 100..

తాత్పర్యము:

ఆ వనమును నరుకుచుండగా ఎక్కడెక్కడ కొద్దిగా మిగిలిపోయెనో, అవే ఆ పట్టణము యొక్క ఉద్యానవనములుగా అన్ని వైపులా ప్రకాశించెను.

విశేషాలు:

- ఆ వనమును పట్టణముగా మార్చుచుండగా కొన్ని చోట్ల మిగిలిపోయిన చెట్లు మరియు ప్రాంతములు ఆ నగరమునకు అందమైన ఉద్యానవనములుగా మారెను.
- "ఛిందద్భిః తద్వనం తత్ర శేషితం యత్ క్వచిత్ క్వచిత్" అనగా ఆ వనమును నరుకుచుండగా ఎక్కడెక్కడ కొద్దిగా మిగిలిపోయెనో. "తాని ఏవ తస్య ఉద్యానాని సర్వతః ప్రచకాశిరే" అనగా అవే ఆ పట్టణము యొక్క ఉద్యానవనములుగా అన్ని వైపులా ప్రకాశించెను.

శ్లోకం 101:

వీథికా ఉత్సవార్థా యా విహితా విశ్వకర్మణా . చతుర్ణామపి వర్ణానాం తా ఏవాసన్ పృథక్పృథక్ .. 101..

తాత్పర్యము:

ఉత్సవముల కొరకు విశ్వకర్మచే నిర్మించబడిన వీధులు నాలుగు వర్ణముల వారికి కూడా వేరువేరుగా ఉండెను.

విశేషాలు:

- విశ్వకర్మ ఆ నగరములో ఉత్సవముల కొరకు ప్రత్యేకమైన వీధులను నిర్మించెను. ఆ వీధులు నాలుగు వర్ణముల ప్రజలు తిరుగుటకు వేరువేరుగా ఏర్పాటు చేయబడినవి.
- "వీథికా ఉత్సవార్థా యా విహితా విశ్వకర్మణా" అనగా ఉత్సవముల కొరకు విశ్వకర్మచే నిర్మించబడిన వీధులు. "చతుర్ణామపి వర్ణానాం తా ఏవ ఆసన్ పృథక్పృథక్" అనగా నాలుగు వర్ణముల వారికి కూడా అవే వేరువేరుగా ఉండెను.

శ్లోకం 102:

పాండరైర్భవనైః పూర్ణే ప్రాకారే ధామ శాంభవం . మధ్యేమౌక్తికతాటంకం రేజే రత్నమివార్పితాం .. 102..

తాత్పర్యము:

తెల్లని భవనములతో నిండిన ప్రాకారము మధ్యలో, శివుని యొక్క నివాసము ముత్యాల పందిరితో అలంకరింపబడి, అమర్చబడిన రత్నము వలె ప్రకాశించెను.

విశేషాలు:

- తెల్లని భవనములతో నిండిన ఆ నగరము యొక్క మధ్యలో శివుని యొక్క ఆలయము ముత్యాల పందిరితో అలంకరింపబడి ఒక విలువైన రత్నము వలె ప్రకాశించుచుండెను.
- "పాండరైః భవనైః పూర్ణే ప్రాకారే" అనగా తెల్లని భవనములతో నిండిన ప్రాకారము మధ్యలో. "ధామ శాంభవం మధ్యే మౌక్తికతాటంకం" అనగా శివుని యొక్క నివాసము ముత్యాల పందిరితో. "రేజే రత్నమ్ ఇవార్పితాం" అనగా అమర్చబడిన రత్నము వలె ప్రకాశించెను.

శ్లోకం 103:

దిశి చోత్తరపూర్వస్యాం దేవదేవస్య మందిరాత్ . నిర్మలం భవనం రాజ్ఞో నిర్మముస్తస్య శిల్పినః .. 103..

తాత్పర్యము:

దేవదేవుని యొక్క ఆలయమునకు ఉత్తర తూర్పు దిక్కున ఆ రాజు యొక్క నిర్మలమైన భవనమును అతని శిల్పులు నిర్మించిరి.

విశేషాలు:

- శివుని ఆలయమునకు ఉత్తర తూర్పు దిశలో రాజు కులశేఖరుని నివాసమును శిల్పులు స్వచ్ఛమైన మరియు అందమైన రీతిలో నిర్మించిరి.
- "దిశి చ ఉత్తరపూర్వస్యాం దేవదేవస్య మందిరాత్" అనగా దేవదేవుని యొక్క ఆలయమునకు ఉత్తర తూర్పు దిక్కున. "నిర్మలం భవనం రాజ్ఞో నిర్మముః తస్య శిల్పినః" అనగా ఆ రాజు యొక్క నిర్మలమైన భవనమును అతని శిల్పులు నిర్మించిరి.

శ్లోకం 104:

ప్రాసాదః శుశుభే తత్ర భవనే ధరణీపతేః . భక్త్యా మహాశితుర్వృద్ధః ప్రసాద ఇవ నిర్మలః .. 104..

తాత్పర్యము:

ఆ రాజు యొక్క భవనములో ఆ ప్రాసాదము, శివుని యందు ఉన్న గొప్ప భక్తి యొక్క నిర్మలమైన ఫలితము వలె ప్రకాశించెను.

విశేషాలు:

- రాజు కులశేఖరుని యొక్క భవనములో ఉన్న ఆ గొప్ప ప్రాసాదము, శివుని పట్ల అతనికి ఉన్న గొప్ప భక్తి యొక్క స్వచ్ఛమైన అనుగ్రహము వలె అందముగా కనిపించెను.
- "ప్రాసాదః శుశుభే తత్ర భవనే ధరణీపతేః" అనగా ఆ రాజు యొక్క భవనములో ఆ ప్రాసాదము ప్రకాశించెను. "భక్త్యా మహాశితుః వృద్ధః ప్రసాదః ఇవ నిర్మలః" అనగా శివుని యందు ఉన్న గొప్ప భక్తి యొక్క నిర్మలమైన ఫలితము వలె.

శ్లోకం 105:

దివ్యైః సుధామయైర్మేఘైర్దేవో జీమూతవాహనః . నగరం సేచయామాస నవీనం త్రీణ్యహాని సః .. 105..

తాత్పర్యము:

మేఘవాహనుడైన ఇంద్రుడు దివ్యమైన అమృతమయమైన మేఘముల ద్వారా ఆ కొత్త పట్టణమును మూడు రోజుల పాటు వర్షము కురిపించి తడిపెను.

విశేషాలు:

- ఇంద్రుడు తన దివ్యమైన మేఘముల ద్వారా ఆ కొత్తగా నిర్మించిన పట్టణముపై మూడు రోజుల పాటు అమృతము వంటి వర్షము కురిపించెను. ఇది ఆ పట్టణమునకు శుభసూచకము.
- "దివ్యైః సుధామయైః మేఘైః దేవో జీమూతవాహనః" అనగా దివ్యమైన అమృతమయమైన మేఘముల ద్వారా మేఘవాహనుడైన ఇంద్రుడు. "నగరం సేచయామాస నవీనం త్రీణి అహాని సః" అనగా ఆ కొత్త పట్టణమును మూడు రోజుల పాటు తడిపెను.

శ్లోకం 106:

మధురోదకసంసిక్తీ మధురేయం మహాపురీ . ఇత్యశ్రూయత తత్రత్యైర్దివ్యా వాగశరీరిణీ .. 106..

తాత్పర్యము:

మధురమైన నీటితో తడుపబడిన ఈ గొప్ప పట్టణము మధుర (అందమైనది) అని అప్పుడు అక్కడ ఉన్నవారికి ఆకాశవాణి వినబడెను.

విశేషాలు:

- ఇంద్రుడు వర్షము కురిపించిన తరువాత, ఆ పట్టణమునకు మధుర అని ఆకాశవాణి ద్వారా పేరు పెట్టబడెను. మధుర అనగా అందమైనది మరియు తీయనిది అని అర్థము.
- "మధురోదకసంసిక్తీ మధురా ఇయం మహాపురీ" అనగా మధురమైన నీటితో తడుపబడిన ఈ గొప్ప పట్టణము మధుర. "ఇతి అశ్రూయత తత్రత్యైః దివ్యా వాక్ అశరీరిణీ" అనగా అని అక్కడ ఉన్నవారికి ఆకాశవాణి వినబడెను.

శ్లోకం 107:

దుర్గాగణేశవటుకేశ్వరమాతృవర్గై- రధ్యాసితాం సువిహితేషు నిజాస్పదేషు . సద్యః ప్రవర్తితమహేశమహోత్సయాంతే పాండ్యో వివేశ నగరీ మధురాం ప్రహృష్టః .. 107..

తాత్పర్యము:

దుర్గ, గణేశ, వటుకేశ్వరుడు మరియు మాతృ దేవతలందరూ చక్కగా ఏర్పాటు చేయబడిన తమ తమ స్థానములలో కొలువై ఉండగా, వెంటనే ప్రారంభించబడిన గొప్ప శివోత్సవము ముగిసిన తరువాత పాండ్య రాజు సంతోషముతో మధురా నగరమును ప్రవేశించెను.

విశేషాలు:

- మధురా నగరములో దుర్గ, గణేశుడు, వటుకేశ్వరుడు మరియు మాతృ దేవతలందరూ తమ తమ ఆలయములలో ప్రతిష్ఠించబడిరి. గొప్ప శివోత్సవము జరిగిన తరువాత పాండ్య రాజు కులశేఖరుడు సంతోషముతో ఆ నగరములో ప్రవేశించెను.
- "దుర్గాగణేశవటుకేశ్వరమాతృవర్గైః అధ్యాసితాం సువిహితేషు నిజాస్పదేషు" అనగా దుర్గ, గణేశ, వటుకేశ్వరుడు మరియు మాతృ దేవతలందరూ చక్కగా ఏర్పాటు చేయబడిన తమ తమ స్థానములలో కొలువై ఉండగా. "సద్యః ప్రవర్తితమహేశమహోత్సయాంతే పాండ్యో వివేశ నగరీం మధురాం ప్రహృష్టః" అనగా వెంటనే ప్రారంభించబడిన గొప్ప శివోత్సవము ముగిసిన తరువాత పాండ్య రాజు సంతోషముతో మధురా నగరమును ప్రవేశించెను.

శ్లోకం 108:

అర్థైరర్థిజనాంచ్రుతైః శ్రుతవతః సమ్మాననైర్బాంధవాన్ సేవాభిర్మహతో నిసర్గకరుణావత్యా స భృత్యాన్ దృశా . ఆత్మానాత్మవివేకతో గిరిశమప్యారాధయన్ మేదినీం భూపాలః కులశేఖరోఽత్ర బుభుజే సప్తార్ణవీవేష్టితాం .. 108..

తాత్పర్యము:

కులశేఖరుడు అనే ఆ రాజు, తన సహజమైన దయతో ధనముతో యాచకులను, జ్ఞానముతో పండితులను, సేవలతో గొప్పవారిని మరియు చూపుతో సేవకులను సంతోషపెట్టుచు, ఆత్మానాత్మ వివేకముతో శివుని ఆరాధించుచు, ఏడు సముద్రములచే చుట్టబడిన ఈ భూమిని పాలించెను.

విశేషాలు:

- రాజు కులశేఖరుడు తన దాతృత్వము, జ్ఞానము, సేవ మరియు దయతో ప్రజలందరినీ సంతోషపెట్టెను. అతడు ఆత్మానాత్మ వివేకము కలిగి శివుని ఆరాధించుచు, ఈ భూమండలమును నీతిగా పాలించెను.
- "అర్థైః అర్థిజనాన్ శ్రుతైః శ్రుతవతః సమ్మానసైః బాంధవాన్ సేవాభిః మహతః నిసర్గకరుణావత్యా స భృత్యాన్ దృశా" అనగా ధనముతో యాచకులను, జ్ఞానముతో పండితులను, సేవలతో గొప్పవారిని మరియు సహజమైన దయతో చూపుతో సేవకులను. "ఆత్మానాత్మవివేకతో గిరిశమ్ అపి ఆరాధయన్ మేదినీం భూపాలః కులశేఖరోఽత్ర బుభుజే సప్తార్ణవీవేష్టితాం" అనగా ఆత్మానాత్మ వివేకముతో శివుని ఆరాధించుచు, ఈ భూమిని రాజు కులశేఖరుడు పాలించెను, ఏడు సముద్రములచే చుట్టబడిన.

ఇతి మహాకవిశ్రీనీలకంఠదీక్షితప్రణీతే శివలీలార్ణవే చతుర్థః సర్గః సమాప్తః.

ఇట్లు మహాకవి శ్రీనీలకంఠ దీక్షితులచే రచింపబడిన శివలీలార్ణవము నందలి చతుర్థ సర్గము సమాప్తమైనది.